

**Міністерство освіти і науки України
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
Факультет менеджменту і маркетингу
Кафедра менеджменту, публічного управління та адміністрування**

**ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
В ЕКЗАМЕНАЦІЙНІЙ КОМІСІЇ:**

**Завідувачка кафедри,
д.держ.упр., проф.**

_____ **Наталія БОНДАРЧУК**

« ____ » _____ **2024 р.**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**на тему: «УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ МІСЦЕВИМИ
БЮДЖЕТАМИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ»**

Освітньо-професійна програма «Публічне управління та адміністрування»

Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»

Ступінь вищої освіти: Магістр

Здобувач

Дмитро БРУЙ

**Науковий керівник,
к.е.н., доцент**

Анна МУНЬКО

Дніпро – 2024

ДНПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет менеджменту і маркетингу

Кафедра менеджменту, публічного управління та адміністрування

Освітня-професійна програма: «Публічне управління та адміністрування»

Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»

Ступінь вищої освіти: «Магістр»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Зав. кафедри _____

«_____» _____ 2022 р.

ЗАВДАННЯ

на підготовку кваліфікаційної роботи

Бруя Дмитра Валерійовича

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: «Удосконалення управління місцевими бюджетами в умовах децентралізації»

Науковий керівник: Мунько Анна Юріївна, к.е.н., доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ректора ДДАЕУ від «_____» _____ 20__ р. № _____

1. Термін подання здобувачем роботи – _____ 20__ року.

3. Вихідні дані до роботи: дані офіційних сайтів Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України, звітність Підгородненської міської ради Дніпровського району Дніпропетровської області

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) 1. Теоретичні засади управління місцевими бюджетами в умовах децентралізації. 2. Аналіз рівня управління місцевими бюджетами. 3. Удосконалення управління місцевими бюджетами в умовах децентралізації
Висновки і пропозиції.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

- 1) Етапи формування системи місцевих бюджетів за роки незалежності України
- 2) Схема бюджетної системи України
- 3) Структура надходжень до місцевих бюджетів України за 2020-2022 рр.
- 4) Динаміка доходів місцевих бюджетів Підгородненської ТГ
- 5) Динаміка видатків місцевих бюджетів Підгородненської ТГ
- 6) Коефіцієнтний аналіз фінансової стійкості місцевих бюджетів

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання 22 листопада 2022 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

Пор. №	Назва етапів дипломної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір теми і об'єкта дослідження, розробка плану і графіку написання дипломної роботи	листопад 2022	
2.	Збір первинного матеріалу	листопад-грудень 2022	
3.	Теоретичні засади управління місцевими бюджетами в умовах децентралізації	грудень 2022-травень 2023	
4.	Аналіз рівня управління місцевими бюджетами	травень-серпень 2023	
5.	Удосконалення управління місцевими бюджетами в умовах децентралізації	вересень- листопад 2023	
6.	Написання висновків та пропозицій	грудень 2023	
7.	Підготовка доповіді та ілюстративного матеріалу до захисту роботи	січень-лютий 2024	

Здобувач _____
(підпис)

Дмитро БРУЙ
(ім'я, прізвище)

Науковий керівник _____
(підпис)

Анна МУНЬКО
(ім'я, прізвище)

РЕФЕРАТ

Тема: «Удосконалення управління місцевими бюджетами в умовах децентралізації»

Кваліфікаційна робота містить: 69 с., 3 рис., 8 табл., 61 літературне джерело.

Об'єктом дослідження є місцеві бюджети територіальної громади.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних досліджень та практичних підходів до удосконалення управління місцевими бюджетами в умовах децентралізації.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження теоретичних аспектів та розробка і обґрунтування практичних рекомендацій щодо удосконалення управління місцевими бюджетами в умовах децентралізації.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою дослідження є діалектичний метод пізнання та системний підхід до вивчення проблеми. У процесі дослідження використовувалися: монографічний, абстрактно-логічний, системний аналіз, економіко-статистичного аналізу, табличний та графічний метод та інші.

Запропоновано вирішити питання надання кредитів з єдиних фінансових рахунків для покриття дефіциту готівки в державному бюджеті за рахунок аналогічних механізмів фінансування та коштів, які тимчасово вивільняються з місцевих бюджетів на платній основі. Це дозволить уникнути взаємного порушення прав центральної влади та органів місцевого самоврядування на вільне розпорядження власними ресурсами і тим самим покращити міжбюджетні відносини в Україні.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ, ФОРМУВАННЯ ТА РОЗПОДІЛ КОШТІВ, УПРАВЛІННЯ МІСЦЕВИМИ БЮДЖЕТАМИ, ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТУ, ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ, ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ МІСЦЕВИМИ БЮДЖЕТАМИ, ОПЕРАТИВНЕ УПРАВЛІННЯ

KEYWORDS

LOCAL BUDGETS, FORMATION AND DISTRIBUTION OF FUNDS, LOCAL BUDGET MANAGEMENT, BUDGET EXECUTION, DECENTRALIZATION, IMPROVEMENT OF LOCAL BUDGET MANAGEMENT, OPERATIONAL MANAGEMENT

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ МІСЦЕВИМИ БЮДЖЕТАМИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ	8
1.1. Передумови формування сучасної системи місцевих бюджетів	8
1.2. Характеристика процесу формування та розподілу коштів місцевих бюджетів	15
1.3. Сутність процесу управління місцевими бюджетами	23
Висновки до розділу 1	28
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РІВНЯ УПРАВЛІННЯ МІСЦЕВИМИ БЮДЖЕТАМИ	30
2.1. Аналіз динаміки податкових надходжень місцевого бюджету України	30
2.2. Загальна характеристика виконання бюджету Підгородненської міської територіальної громади	37
Висновки до розділу 2	46
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ МІСЦЕВИМИ БЮДЖЕТАМИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ	49
3.1. Основні напрямки вдосконалення управління місцевими бюджетами в умовах фінансової децентралізації	49
3.2. Впровадження оперативного управління місцевими бюджетами в умовах децентралізації	59
Висновки до розділу 3	65
ВИСНОВКИ	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	71

ВСТУП

Актуальність дослідження. Внаслідок масштабного вторгнення Росії в Україну наша країна зіткнулася з серйозними викликами, включаючи масові руйнування, бомбардування, окупацію, вимушене переселення та закриття підприємств. Спад економічної активності, масова міграція, скорочення кількості підприємств та заходи уряду щодо зменшення податкового навантаження суттєво вплинули на місцеві бюджети, особливо в регіонах з високим рівнем безробіття. Спад економічної активності, масова міграція, скорочення кількості підприємств та заходи уряду щодо зменшення податкового навантаження суттєво вплинули на місцеві бюджети, особливо на територіях, де відбуваються активні бойові дії. На цьому тлі аналіз стану місцевих бюджетів та специфіки їхніх доходів в умовах війни є надзвичайно важливим завданням, яке потребує поглибленого дослідження. Аналіз доходів і видатків місцевих бюджетів може пролити світло на ефективність використання фінансових ресурсів в умовах війни. Таким чином, можна визначити пріоритети фінансування та досягти максимального ефекту при обмежених ресурсах.

Основою соціально-економічного розвитку держави та підвищення матеріального добробуту населення є ефективне використання інструментів державного регуляторного механізму, важливою складовою якого є місцеві публічні фінанси.

Відповідно до Бюджетного кодексу України, доходи бюджету – це податки, неподаткові надходження та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких регулюється законодавством України (включаючи трансфертні надходження, плату за надання адміністративних послуг та власні надходження бюджетних установ).

Ступінь розробки наукової проблеми. Вивченням проблем управління місцевими бюджетами в умовах децентралізації приділяли увагу у своїх працях Архипенко С.В., Балінський В. В., Василик О. Д., Возняк Г.В., Гуменна Ю.Г., Дідур

С.В., Єфремова І. І., Західна О. Р., Кириленко О., Кравченко В. І., Луніна І. І., Молодченко Т.Г., Набатова Ю.О., Непочатенко О.О., Нікітішин А. О., Раделицький Ю., Смолінська С.Д., Чугунов І. Я., Юрчишена Л.В. та інші науковці.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження теоретичних аспектів та розробка і обґрунтування практичних рекомендацій щодо удосконалення управління місцевими бюджетами в умовах децентралізації.

У відповідності до поставленої мети, в кваліфікаційній роботі були поставлені та вирішені наступні **завдання**:

- визначити передумови формування сучасної системи місцевих бюджетів;
- охарактеризувати процес формування та розподілу коштів місцевих бюджетів;
- дослідити процес управління місцевими бюджетами;
- проаналізувати динаміку податкових надходжень місцевого бюджету України;
- дослідити виконання бюджету Підгородненської міської територіальної громади;
- визначити основні напрямки вдосконалення управління місцевими бюджетами в умовах фінансової децентралізації;
- розробити ключові аспекти оперативного управління місцевими бюджетами в умовах децентралізації.

Об'єктом дослідження є місцеві бюджети територіальної громади.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних досліджень та практичних підходів до удосконалення управління місцевими бюджетами в умовах децентралізації.

Теоретичною і методичною основою кваліфікаційної роботи є системний підхід до вивчення економічних процесів і явищ. В ході дослідження використані наступні методи досліджень: монографічний, абстрактно-логічний, системний аналіз, економіко-статистичного аналізу, табличний та графічний метод та інші.

Наукова новизна одержаних результатів. Дослідження, проведене у кваліфікаційній роботі, дозволило розробити пропозиції щодо вдосконалення

управління місцевими бюджетами в умовах децентралізації. Новизна дослідження полягає у тому, що автором запропоновано розширення фінансової бази органів місцевого самоврядування шляхом вдосконалення податкового законодавства, визначення нових інструментів залучення коштів та впровадження інноваційних інвестиційних програм на немуніципальному рівні для підвищення ефективності управління місцевими бюджетами. Вирішити питання надання кредитів з єдиних фінансових рахунків для покриття дефіциту готівки в державному бюджеті за рахунок аналогічних механізмів фінансування та коштів, які тимчасово вивільняються з місцевих бюджетів на платній основі. Це дозволить уникнути взаємного порушення прав центральної влади та органів місцевого самоврядування на вільне розпорядження власними ресурсами і тим самим покращити міжбюджетні відносини в Україні.

Практичне значення одержаних результатів полягає в обґрунтуванні напрямів удосконалення управління місцевими бюджетами в умовах децентралізації та в розробці конкретних рекомендацій для Підгородненської міської ради Дніпровського району Дніпропетровської області.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ МІСЦЕВИМИ БЮДЖЕТАМИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

1.1. Передумови формування сучасної системи місцевих бюджетів

Ключовим базисом соціально-економічного стану національної економіки є локальний контекст. Водночас збалансований соціально-економічний розвиток регіону передбачає формування міжбюджетних відносин, які сприяють підвищенню фіскальної самодостатності шляхом посилення бюджетної децентралізації. Здатність до досягнення фінансової незалежності має бути важливим елементом розвитку громади, оскільки вона є територіальною основою для створення та функціонування органів місцевого самоврядування.

В Україні процес децентралізації розпочався у 2014 році з ухвалення концепції «Реформування місцевого самоврядування та організації територіальної влади в Україні». Сьогодні результативність та ефективність перерозподілу повноважень і ресурсів між центральною владою, органами місцевого самоврядування та муніципалітетами оцінюється за тим, наскільки вони сприяють підвищенню ефективності інституційного бюджету та економічної стабільності.

Конституцією України визначено, що для повноцінного функціонування органів місцевого самоврядування необхідне матеріальне та фінансове забезпечення, основою для цього є кошти місцевого бюджету та комунальне майно, що є в їх розпорядженні. Місцеві бюджети є найважливішою ланкою системи фінансового планування, яка слугує для регулювання соціально-економічної, фінансової та правової діяльності окремого регіону. Т. Г. Молодченко досліджує історико-правові аспекти формування міських бюджетів та розглядає їх з кількох аспектів.

1) як організаційна форма, яка мобілізує частину фінансових ресурсів, доступних муніципалітетам;

- 2) як система фінансово-політичних відносин між місцевими бюджетами, державними бюджетами та місцевими бюджетами;
- 3) як правовий акт, згідно з яким адміністративні органи отримують законне право розпоряджатися певними фінансовими ресурсами;
- 4) як оцінка доходів і витрат відповідного місцевого органу або автономного уряду;
- 5) як економічна категорія.

Це пояснюється тим, що домогосподарство є атрибутом самостійної територіальної одиниці з відповідним правовим статусом [24].

Термін «бюджет» має довгу історію. Термін спочатку походить від старофранцузького bougie (сумка) і small bouziette (сумочка). Пізніше це слово було запозичене з англійської мови і стало називатися бюджетом. «Бюджет» спочатку мав таке ж повсякденне значення (портфоліо), а потім використовувався як один із законодавчих термінів британського парламенту. В британському парламенті була запроваджена процедура, «коли міністр фінансів відкрив сумку з документами під час голосування в палаті громад щодо грантів королю». Цей акт називався відкриттям «хазяйства», а назва мішка стала документом. Наприкінці 18 століття термін бюджет повернувся до Франції, а з 19 століття він офіційно набув значення рівня доходів і витрат держави [33].

Загалом категорію «бюджет» можна розглядати з різних точок зору. Бюджет спочатку описує правові аспекти, але водночас представляє як економічну, так і загальносоціальну категорії, які взаємопов'язані. Але початкова концепція бюджету була саме таким, юридичним терміном, тому що бюджет був лише законодавчим терміном. В.В. Волкова зазначила: «Бюджет як правова категорія виникає з представницького органу державної влади і набуває права регулярного затвердження видатків і доходів держави. На сьогоднішній день кожна держава прийняла бюджет легально, тобто більш-менш узагальнені показники голосувалися представницькими органами і оформлювалися у вигляді статей нормативного закону з вищою

юридичною силою» [15]. Розробники бюджету повинні виходити з того, що бюджет є планом доходів і видатків місцевого органу [42].

Для полегшення дослідження питання місцевих бюджетів як складової місцевих фінансів у науковій літературі виділяють наступні етапи становлення бюджетної системи України та місцевих бюджетів зокрема [2]. Перший етап бюджетної історії України стосується Київської Русі (IX-XII ст.), де основним джерелом поповнення скарбниці були данини з підкорених народів, переважно хутром. Оскільки все більшу роль відігравали внутрішні джерела, до Київського міністерства фінансів надходила частина доходів князівств, що входили до складу Київської держави. Основу внутрішніх доходів становили різні збори, що мали характер податків. Різні типи тарифів можна розділити на два види: депозит (стягується на початку торгівлі та подорожей) і комерційні мита. Податні платежі приймали різні форми, включаючи данину, податки, фураж і мита.

Історичний період становлення наступного господарського ладу (14-16 ст.) позначені розрухою, культурним і духовним занепадом і розривом політико-династичних відносин з іншими регіонами, що пояснювалося монголо-татарським пануванням і впливом людського вторгнення. Після занепаду Києва економічне та культурне життя України відійшло до Галицько-Волинського князівства, але з втратою влади відбулися зміни в економічному та політичному житті українських земель. Україна потрапила під вплив Литви, Польщі та Росії і почала значно зміцнювати свої позиції з XIV ст. Основу економіки України в цей час становили скотарство, землеробство, ремесло і торгівля. Досить розвиненими галузями були тваринництво і торгівля - сіль, деревообробка, мисливство, рибальство і суднобудування [5]. У той час існувало кілька рівнів збору податків. Країни, князівства, повіти, села та вклади. Тому платниками країни були міста, села та окремі власники майна [32].

Наступний етап розвитку побутових відносин на території сучасної України характеризується становленням українського козацтва (XV-XV ст.). Господарство

Січі складалося з двох секторів: сектора Січі та особистого сектора. Іригаційне господарство поділялося на загальне зрошення і птахівництво. Як самостійний суб'єкт господарювання Клин володів майном і доходами, яких не мав Кіш. Основними заняттями козаків були скотарство, рибальство, скотарство, землеробство, видобуток і розповсюдження солі, землеробство. Основним джерелом прибутку було не військові трофеї, а доходи, які значною мірою надходили від торгівлі. Тобто це передбачало сплату податків з продажу товарів за межами Січі та з продажу товарів на території Січі (податки збиралися понад ціну товарів Січі), з продажу товарів. Запорізький Кіш має комплексну систему закупівель і виплат коштів, бюджет кошу збалансований, і цей баланс досягається за рахунок трудових зобов'язань, скорочення заробітної плати, регулювання експортного бізнесу та торгівлі, а також національного законодавства.

Наступний етап характеризувався утриманням України під владою Російської імперії та Австро-Угорської імперії, що призвело до того, що економіка українських земель слугувала насамперед інтересам інших держав. Цей період знаменується зародженням і розвитком наукового обґрунтування існування місцевих фінансів і місцевих бюджетів. Важливим кроком у становленні бюджетної системи в Росії став фінансовий план М. Сперанського (1810 р.), у якому йшлося про необхідність оптимального співвідношення витрат і доходів. Бюджетна реформа 1862 р. запровадила єдину систему бюджетного розподілу та звітності, проголосила принцип відкритості бюджетного управління. У процесі формування та розвитку державних бюджетів виникли також місцеві (регіональні) бюджети. У 1776 р. А. Сміт чітко звернув увагу на доцільність відокремлення державних фінансів від державних і місцевих. і справа національного багатства. Складність наступного періоду (1905-1922 рр.) зумовлена частими змінами політичної ситуації та громадянськими війнами [14]. У цей період практично не існувало бюджетного процесу, але робилися спроби забезпечити систематичний характер державних доходів і видатків. Перші кроки до самостійних бюджетних відносин Центральна

Рада зробила, відокремившись від російської фінансової системи і намагаючись забезпечити власний грошовий обіг. Проте Центральна Рада не зробила жодних практичних кроків для реалізації цього положення, і Україна залишалася залежною від постачання російських банкнот. Прийшовши до влади гетьман П. Скоропадський зміг вирішити деякі економічні проблеми, що дало змогу відновити розбалансовану фінансову систему та створити державний бюджет. Проте Перша світова війна значно послабила економіку України. Значних покращень вдалося досягти лише завдяки зміні економічної політики від воєнного комунізму до Нової економічної політики (НЕП) [42].

За час існування України у складі УРСР виділяють такі періоди у становленні бюджетної системи: 1) 1917-1930 рр. - становлення правової системи УСРР, прийняття попереднього положення про міські фінанси, колективізація; перехідна система субсидій, прийняття Конституції Радянської Республіки. 2) 1930-1938 рр. – індустріалізація, податкова реформа, обмеження повноважень місцевих податків, створення місцевих бюджетів, затвердження бюджетів «зверху вниз». 3) 1938-1945 рр. – запровадження єдиного державного бюджету з місцевими, Друга світова війна, Велика Вітчизняна війна, примусове скорочення чисельності та доходів місцевих бюджетів. 4) 1945-1960 рр. - відбудова країни, зміни розмірів місцевих бюджетів, прийняття законів про бюджетні права СРСР і союзних республік. 5) 1960-1985 рр. - прийняття Закону про бюджетні права, реформа цін, підвищення неоподаткованого мінімуму заробітної плати, скасування деяких благодійних податків, реформа самооподаткування сільських жителів, перебудова. 6) Період з 1985 по 1990 рр. – масштабна перебудова, прийняття Європейської хартії місцевого самоврядування, розпад СРСР і утворення незалежної України, початок формування національного законодавства (держав) [6]. Правовою основою бюджетної системи сучасної України є Конституція України, прийнятий на її основі Закон України «Про бюджетну систему України» та Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні». Закон України «Про бюджет України» від 21 травня 1997 року, Закон

України «Про бюджет України» від 8 липня 2010 року. Крім того, 1 квітня 2014 року було прийнято Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади України. Зверніть увагу на вимоги Європейської хартії.

З точки зору періодизації розвитку систем місцевого самоврядування та місцевих бюджетів тривалість існування незалежної держави Україна слід представити трьома етапами (рис. 1.1).

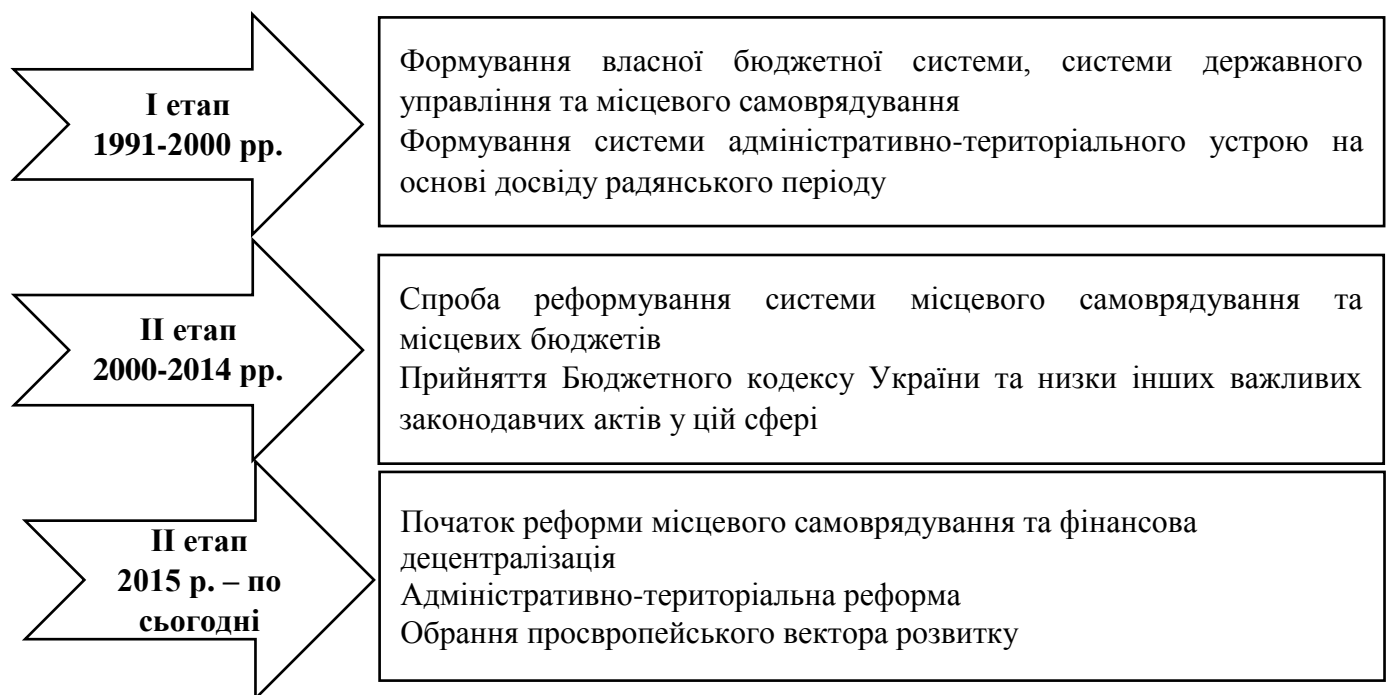

Рис. 1.1. Етапи формування системи місцевих бюджетів за роки незалежності України

Перший етап розвитку місцевих бюджетів характеризувався формуванням бюджетної системи України на «фундаментах», закладених у період функціонування радянської виконавчої командної економіки. Щодо другого етапу, то в цей період постало питання про необхідність забезпечення фінансової спроможності органів місцевого самоврядування, але жодних системних кроків у цьому напрямку, окрім розширення переліку надходжень до місцевих бюджетів, зроблено не було.

Бюджетним кодексом на 2010 рік внесено зміни до встановлених процедур впровадження методології програмного бюджетування. Третій етап планування місцевих бюджетів триває з 2015 року і передбачає рух до адміністративної та фіскальної децентралізації.

Зміни на ранніх етапах реформи децентралізації торкнулися переважно дохідної частини місцевих бюджетів і передбачили трансформацію системи надходження коштів та інвестицій до місцевих бюджетів, що цілком логічно, оскільки податки є основним джерелом фінансування. Визначити фінансову самодостатність і самостійність адміністративних одиниць та скласти карту їх фінансової діяльності.

В Україні вже майже десять років триває процес адміністративної децентралізації, який включає послідовне та ґрунтовне реформування системи органів державної влади з урахуванням позитивного досвіду розвинених демократій та вимог «Європейського Союзу». Головною метою реформи децентралізації є передача значної частини повноважень та бюджетів від державних органів до органів місцевого самоврядування [7], а також сприяння фіскальній децентралізації, інтеграції громад та запровадженню необхідних змін.

Верховна Рада України прийняла постанову №3650 «Про утворення та ліквідацію районів», якою реформує адміністративно-територіальний устрій на субрегіональному рівні в Україні. Цим документом утворено 136 укрупнених округів замість існуючих в Україні 490. Реформа забезпечить відповідність адміністративно-регіональних організаційних систем на районному рівні України найсучаснішим вимогам та європейським стандартам.

1.2. Характеристика процесу формування та розподілу коштів місцевих бюджетів

Соціально-економічний розвиток країни та покращення матеріального добробуту її громадян ґрунтується на ефективному використанні інструментів державного регуляторного механізму. Важливою складовою цього є місцеві державні фінанси, основна частина яких зосереджена в бюджетах різних рівнів.

Місцеві бюджети посідають важливе місце в бюджетній системі України та становлять основу фінансової бази органів місцевого самоврядування (рис. 1.2).

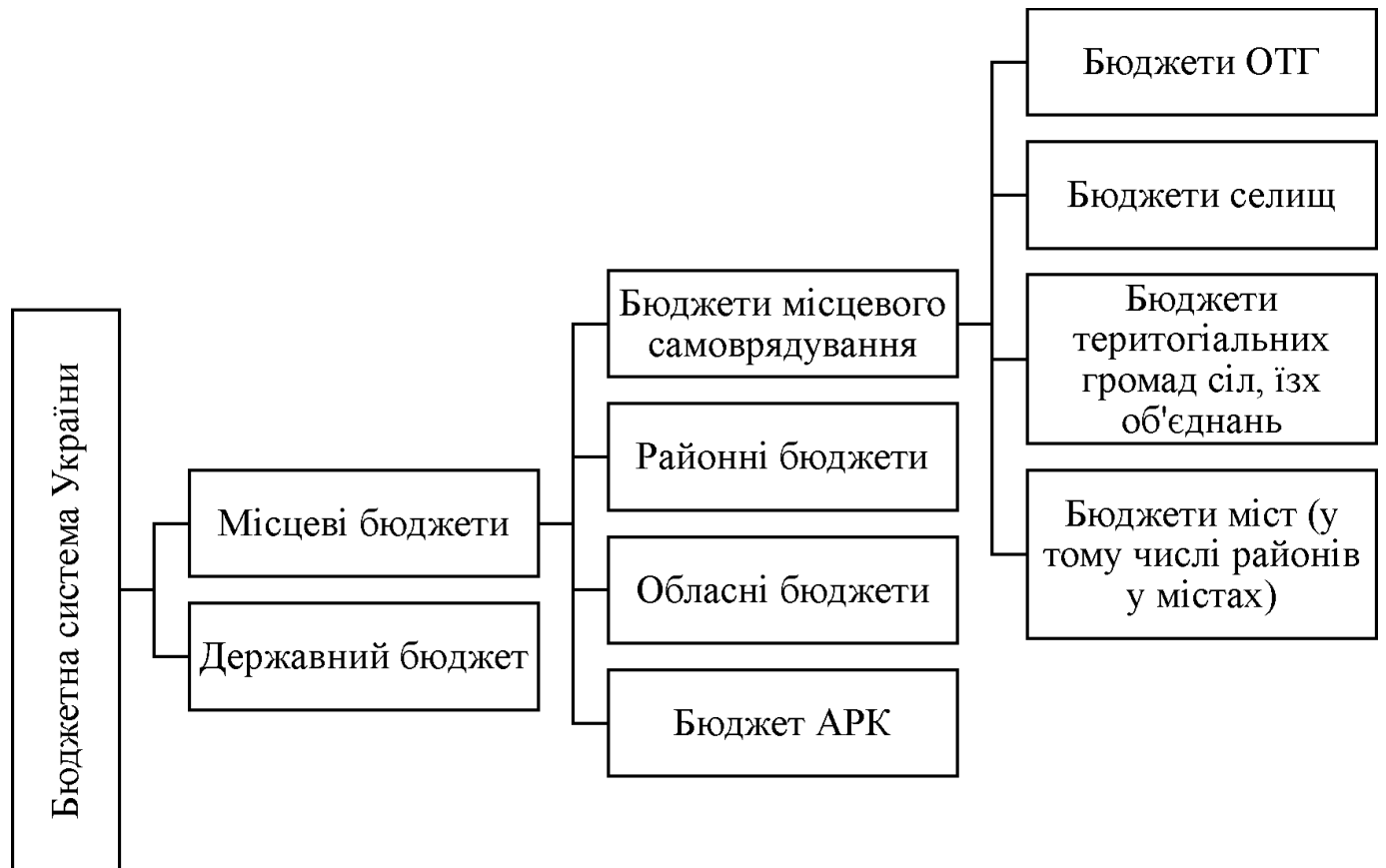

Рис. 1.2. Склад бюджетної системи України

У відповідності із Бюджетним кодексом України, місцеві бюджети - це бюджети Автономної Республіки Крим, обласні, районні та бюджети міст обласного значення. Бюджетами місцевого самоврядування є бюджети органів місцевого самоврядування сіл, селищ, міст (у тому числі районів у містах) та об'єднаних територіальних громад, що створені згідно із законом та перспективним планом формування територій громад [2].

Місцевий бюджет – це не лише розпис доходів і видатків відповідного регіону, а й важлива фінансова категорія, що ґрунтується на системі фінансових відносин між місцевими та державним бюджетами і всередині них.

Питання місцевих бюджетів набуває особливого значення в контексті європейської інтеграції України. Розвиток місцевих бюджетів значною мірою залежить від точності, повноти та оптимального застосування положень Бюджетного кодексу. Зменшення кількості непрофінансованих повноважень також зробило місцеві бюджети більш стабільними та передбачуваними.

Економічний та соціальний розвиток країни значною мірою залежить від розвитку територій. Цей розвиток потребує належного фінансового забезпечення, яке здійснюється через місцеві бюджети. Зростаюче значення місцевих бюджетів у реалізації соціально-економічного регулювання є визначальним фактором для подальшого розвитку країни. В умовах фінансово-економічної кризи питання наповнення місцевих бюджетів та їх використання набуває все більшої актуальності. Забезпечення органів місцевого самоврядування стабільними та достатніми фінансовими ресурсами є запорукою побудови ефективного та дієвого місцевого самоврядування. Крім того, неможливо побудувати і розвивати ефективну національну економіку, якщо місцеві бюджети, які складаються з багатьох складових, є фінансово незалежними і не враховують фінансовий потенціал окремих територій.

Аналіз проблем місцевих бюджетів в Україні, теорії і практики бюджетної системи в ринковій економіці свідчить про те, що сучасна фінансова самостійність

місцевих бюджетів має низку серйозних недоліків. В Україні наразі існують наступні проблеми, пов'язані з самостійним функціонуванням місцевих бюджетів. У будь-якій національній бюджетній системі місцеві органи влади повинні мати достатні фінансові ресурси для своєчасного виконання покладених на них функцій і завдань. Згідно з українським законодавством, місцеві органи влади формально забезпечені необхідними фінансовими ресурсами та низкою повноважень щодо управління наявними коштами, землею та іншими комунальними активами. На практиці фінансові можливості органів місцевого самоврядування є досить обмеженими, вони не відповідають встановленим стандартам у сфері соціального забезпечення та відчувається значна нестача коштів для виконання місцевих бюджетів. Водночас, доходи місцевих бюджетів є найважливішим джерелом фінансування органів місцевого самоврядування. Фінансова спроможність кожного регіону країни формується лише завдяки раціональному управлінню власними та виділеними фінансовими ресурсами.

Основними джерелами доходів муніципальних бюджетів є податкові надходження (державні та муніципальні податки і відрахування від державних податків, що зараховуються до муніципального бюджету відповідно до закону), кошти від власних ресурсів муніципалітету, отримані від діяльності підприємств і організацій, що перебувають у муніципальній власності, плата за послуги, що надаються муніципалітетом, і запозичення муніципалітету. Питома вага цих основних джерел у складі муніципальних фінансів визначає ступінь самостійності муніципального бюджету.

Відповідно до Бюджетного кодексу України, доходи бюджету - це податки, неподаткові надходження та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких регулюється законодавством України (включаючи трансферти, плату за надання адміністративних послуг та власні надходження бюджетних установ) [2].

Однак протягом багатьох років в Україні існують проблеми з формуванням дохідної частини місцевих бюджетів, зокрема, недостатнє фінансування з боку

місцевих органів влади та нестабільність надходжень. Постійне недофінансування місцевих органів влади та нестабільність дохідних джерел стали проблемою загальнодержавного значення. Як наслідок, на місцевому рівні не вирішуються першочергові проблеми громадян, недостатньо коштів для економічного і соціального розвитку відповідних регіонів, їх благоустрою, надання публічних послуг у сфері освіти та охорони здоров'я, а також погіршення стану доріг [15].

Негативними факторами, що впливають на динаміку доходів місцевих бюджетів, є уповільнення темпів соціально-економічного розвитку країни, зростання безробіття, підвищення рівня інфляції та девальвація національної валюти, що спостерігається останнім часом. Якщо прискорені темпи зростання видатків державного сектору, за які відповідає місцева влада, збережуться, то проблема нестабільності доходів загостриться.

Через постійний дефіцит коштів місцева влада стикається з іншою проблемою: міжбюджетні трансферти становлять значну частку доходів місцевих бюджетів. Оскільки половина доходів місцевих бюджетів формується за рахунок трансфертів з державного бюджету, місцева влада значною мірою втратила можливість контролювати соціально-економічний розвиток своїх регіонів. Високий рівень дотаційності місцевих бюджетів та залежність від вертикальних розподілів не дозволяють місцевій владі самостійно здійснювати процес бюджетного планування на місцевому рівні, що посилює централізацію бюджетних ресурсів. Постійне збільшення міжбюджетних трансфертів та загальнодержавних податків у доходах місцевих бюджетів не лише ставить органи місцевого самоврядування у повну залежність від дій та рішень центральної влади, а й суперечить європейським та світовим тенденціям розвитку місцевої автономії. Ініціативи щодо залучення коштів для поповнення місцевих бюджетів та формування власних резервів також знижуються.

Велика частка міжбюджетних трансфертів у структурі доходів місцевих бюджетів свідчить про посилення централізації бюджетних коштів. Децентралізація

бюджетної системи України наразі є надзвичайно важливою, оскільки фіскальна децентралізація є однією з найважливіших передумов незалежності та виживання органів місцевого самоврядування.

В ідеалі, 90-95% всіх місцевих проблем мають вирішуватися на рівні місцевого самоврядування, але сьогодні це не реалізується вчасно та якісно.

Бюджетна незалежність можлива лише за наявності достатніх джерел доходів. Як свідчить досвід економічно розвинених країн, частка власних доходів у бюджетах місцевих органів влади має становити не менше 40%. В Україні ж частка власних доходів у структурі місцевих бюджетів знижується (останніми роками вона не перевищує 5%), що призвело до збільшення дотаційного бюджету. Відсутність стабільних самостійних джерел доходів суттєво обмежує вплив місцевої влади на соціально-економічний розвиток територій.

Як наслідок, регіони з найбільшою кількістю платників податку на прибуток формують сильнішу економічну базу. Податок на нерухомість є важливим джерелом доходів місцевих бюджетів. Однак зростання надходжень обмежується цінами на оренду, які не відповідають ринковим умовам і не змінювалися протягом тривалого часу [21].

Місцеві бюджети посідають не лише важливе місце в бюджетній системі, але й центральне місце в економічній системі кожної держави, роль і значення яких безпосередньо визначається характером економічної системи, обраними цілями та пріоритетами суспільного розвитку. Він є важливим елементом економічного розвитку та фінансової стабільності, інструментом макроекономічного регулювання, фінансовою основою місцевого самоврядування, інструментом реалізації державної регіональної політики, планом формування і використання фінансових ресурсів регіональних організацій, основним інструментом фінансового вирівнювання, головним джерелом фінансових ресурсів для утримання і розвитку регіональної економіки та розв'язання регіональних проблем, регіональним бюджетом тощо.

Місцеві бюджети є складовою частиною бюджетної системи України. Місцеві бюджети - це бюджети Автономної Республіки Крим, бюджети областей, районів, міст, селищ і сіл, а також бюджети об'єднаних територіальних громад, що створені згідно із законом та перспективним планом формування територій громад. Наразі в Україні налічується 11761 місцевий бюджет (без урахування місцевих бюджетів Автономної Республіки Крим та міста Севастополя).

Усі місцеві бюджети є самостійними і гарантуються належним розподілом бюджетних коштів, правом органів місцевого самоврядування приймати рішення щодо використання бюджетних коштів відповідно до законодавства України, а також правом відповідних місцевих рад самостійно розглядати та затверджувати відповідні місцеві бюджети.

672 бюджети, у тому числі 24 обласні бюджети, Київський міський бюджет, 173 міські бюджети міст обласного значення та 474 районні бюджети, мають прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом. Наразі області працюють над об'єднанням місцевих органів влади. Кабінет Міністрів України схвалив Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні (Розпорядження КМУ № 333-р від 1 квітня 2014 року). Реалізація концепції створить правову основу для діяльності органів місцевого самоврядування та адміністративно-територіальних одиниць на новій регіональній основі, визначить їх повноваження та забезпечить розподіл ресурсів. Також було прийнято план заходів з реалізації Концепції (Розпорядження Кабінету Міністрів України № 591-р від 18 червня 2014 року), який встановлює конкретні терміни розробки змін до чинного законодавства та прийняття нового законодавства, зокрема Закону України «Про добровільне об'єднання органів місцевого самоврядування».

В Україні основними джерелами формування місцевих бюджетів є закріплені доходи та державні трансферти, тому місцева влада повинна впливати на розвиток закріпленої дохідної бази та збільшення частки власних доходів. Зокрема, потрібно підтримувати бізнес, який створює нові робочі місця та підвищує заробітну плату,

збільшувати можливості місцевого самоврядування впливати на покращення наповнення місцевого бюджету, застосовувати заходи жорсткої економії, сприяти розвитку малого та середнього бізнесу, збільшувати доходи місцевої економіки та забезпечувати прибутковість підприємств місцевої влади.

Таким чином, нестача фінансових ресурсів для розвитку місцевого самоврядування, зростання частки міжбюджетних трансфертів у доходах бюджетів місцевого самоврядування, висока концентрація фінансових ресурсів у державному бюджеті та залежність системи складання і виконання бюджетів місцевого самоврядування від рішень органів влади вимагають змін у нормативно-правовій базі з цих питань. Ці проблеми зумовлюють необхідність пошуку шляхів збільшення дохідної бази місцевих бюджетів, її оптимізацію та вдосконалення системи міжбюджетних трансфертів.

Фіскальна політика в Україні наразі стикається з проблемами місцевих бюджетів. Нездатність органів місцевого самоврядування виконувати свої плани платежів до державного бюджету ставить під загрозу як стабілізацію фінансів, так і проведення структурних реформ. Тягар накопичених проблем також негативно впливає на регіональний розвиток.

Існуючий підхід до планування місцевих бюджетів залишається недосконалим і містить значні протиріччя. По-перше, існують протиріччя в процесі планування місцевих бюджетів та їх виконання. По-перше, доходи місцевих бюджетів зменшуються через спад виробництва, що негативно впливає на грошово-кредитну систему, оскільки зростання заробітної плати не контролюється, що призводить до зростання інфляції та підвищення ринкових цін; по-друге, необхідно збільшувати видатки на соціальні програми, але бюджетні ресурси на ці цілі є обмеженими. За таких умов збалансування бюджетних доходів і видатків і, відповідно, досягнення бюджетної стабільності в регіонах України стає майже неможливим завданням.

Практичні дослідження процесу формування місцевих бюджетів показують, що місцеві органи влади наразі не мають достатніх фінансових ресурсів для

управління економічною та соціальною сферою на своєму рівні. Така ситуація зумовлена кількома обставинами:

1) Концентрація фінансових ресурсів на державному бюджеті знизилася значення регіональних та місцевих бюджетів у вирішенні важливих для населення проблем.

2) У структурі доходів місцевих бюджетів домінуючу роль відіграють закріплені доходи, а частка податкових платежів, що закріплюються за регіонами, є незначною.

3) Існуюча практика формування місцевих бюджетів, яка зберігає механізм централізованого визначення критеріїв відрахувань від закріплених доходів, хоча це суперечить принципу фіскальної децентралізації.

4) Тенденція бюджетної системи до коригування видатків у бік зменшення без належної підтримки з боку дохідних джерел, що призводить до того, що багато раніше збалансованих місцевих бюджетів стають дотаційними.

Проведений аналіз проблем функціонування місцевих бюджетів на базовому рівні бюджетної системи дає змогу зробити висновки щодо реалізації заходів, спрямованих на покращення умов формування місцевих бюджетів. По-перше, необхідним є чіткий розподіл повноважень між центральною владою та регіонами і муніципалітетами щодо вирішення конкретних завдань та поступовий процес бюджетної децентралізації.

По-друге, необхідно вдосконалити механізми міжрегіонального фінансового вирівнювання. Досвід показав, що методи вирівнювання місцевих бюджетів, такі як передача надлишків бюджетних коштів до вищих бюджетів або застосування окремих методів, негативно впливають не лише на дохідну базу місцевих державних фінансів, а й на стабілізацію місцевих державних фінансів.

Вони не лише негативно впливають на дохідну базу місцевих бюджетів, а й позбавляють місцеву владу стимулів до збільшення доходів. Виходячи із зарубіжного досвіду, для фінансового вирівнювання територій має існувати

спеціальний бюджет вирівнювання, який перерозподіляє доходи між бюджетами одного рівня з урахуванням бюджетної забезпеченості територій та мінімального рівня, на якому має відбуватися вирівнювання бюджетної забезпеченості територій. Сьогодні необхідно встановити відповідні нормативи бюджетної забезпеченості, які б враховували економічні, соціальні, природні та екологічні умови відповідних штатів, районів та муніципалітетів. Такі показники дадуть змогу визначити реальні фінансові потреби для задоволення місцевих потреб та суттєво вдосконалити бюджетні процедури.

Вирішення цих та інших питань, пов'язаних з формуванням та використанням місцевих бюджетів, матиме значний вплив на підвищення економічної самостійності регіонів країни. Адже ступінь політичної незалежності та фінансової забезпеченості органів місцевого самоврядування має значний вплив на розвиток демократичної та ринково орієнтованої системи і підвищує шанси на успішне проведення реформ. Забезпечення принципу самостійності у формуванні та виконанні бюджетів усіх рівнів вимагає чіткого та законодавчо визначеного формування дохідної бази на кожному рівні бюджетної системи та визначення взаємовідносин між державним і місцевими бюджетами з урахуванням специфіки регіонів та перспектив їх соціально-економічного розвитку.

1.3. Сутність процесу управління місцевими бюджетами

Реформа місцевого самоврядування та міжбюджетних фінансових відносин, яка здійснюється на тлі погіршення макроекономічних умов в національній економіці, не мала суттєвого впливу на покращення стану бюджетів місцевого самоврядування та їх фінансового стану. Причина цього криється в теоретичних проблемах у фінансовій сфері місцевих бюджетів. Для вдосконалення управління місцевими бюджетами на основі фіскальних інтересів необхідним є розвиток їх теоретичних положень.

У сфері управління місцевими бюджетами в зарубіжних наукових дисциплінах широко використовуються терміни "місцевий фіскальний менеджмент" та "місцевий фінансовий менеджмент". Муніципальний фіскальний менеджмент складається з п'яти функцій: бюджетування, бухгалтерський облік, управління коштами, управління боргом та управління доходами [11]. Водночас існують різні погляди на зміст муніципального фінансового менеджменту: одні автори говорять про бюджетування, облік, звітність та аудит [2], інші - про управління фондами, внутрішню звітність, облік, аудит та управління боргом [3].

Таким чином, розглянуті поняття є майже ідентичними за змістом. Однак, фінансовий менеджмент муніципальних бюджетів розглядається лише через призму процесу складання бюджету. Наразі у вітчизняній науці для позначення організаційно-економічних відносин у сфері фінансів муніципальних бюджетів використовуються терміни "муніципальний фінансовий менеджмент" ("муніципальний галузевий фінансовий менеджмент") та "муніципальний бюджетний менеджмент".

Надал С. не дає визначення терміну "фінансовий менеджмент у муніципальному секторі", але зі змісту її наукової статті можна зробити висновок, що це частина системи муніципального управління, основною метою якої є максимально ефективно використання фінансових ресурсів, що належать суспільству в цілому [39].

Необхідно чітко усвідомлювати, що фінансові ресурси місцевого самоврядування належать не суспільству в цілому, а територіальній громаді, яка безпосередньо або через асоціації органів місцевого самоврядування вирішує важливі місцеві проблеми, в тому числі і в процесі управління місцевими фінансами. Таким чином, управління місцевими фінансами спрямоване на забезпечення ефективного та результативного здійснення видатків місцевих бюджетів.

Дослідник Карпенко Н.Ю. [27] пояснює зміст терміну "муніципальний фінансовий менеджмент", зазначаючи, що це процес впливу на фінансові відносини

та фінансові ресурси, пов'язані з муніципальними фінансами, з метою вирішення важливих місцевих проблем на основі спеціальних методів. Це визначення відображає об'єктивність управління фінансами місцевого самоврядування, але не конкретизує об'єкт цього управління.

Таким чином, розглядаючи наведені вище визначення та підходи до з'ясування змісту організаційно-економічних відносин, пов'язаних з управлінням місцевими фінансами, можна побачити, що у сфері понятійного апарату національної економіки відсутня єдність термінології. Немає чіткого розмежування цих термінів ні в науковій літературі, ні на практиці. Це негативно впливає на розвиток цієї наукової галузі.

Водночас, як показує це дослідження, термін «управління місцевими бюджетами» використовується в науці та практиці, але його економічний зміст не є чітким. У даному дослідженні під управлінням місцевим бюджетом розуміється інституційно регламентована управлінська діяльність, заснована на застосуванні сукупності методів, пов'язаних з фінансовими потоками місцевого бюджету, з метою забезпечення найкращого стану місцевого бюджету в конкретний момент часу в межах реалістичних можливостей, які є можливими для даного органу місцевого самоврядування або муніципалітету.

Місцеве бюджетування має свою специфіку, яка відображається в особливостях його суб'єктів, об'єктів, методів, інститутів та цілей. Суб'єктом управління є муніципалітет або громада; об'єктом управління є фінансовий потік місцевого бюджету; особливим методом управління є формування доходів бюджету через референдуми та добровільне оподаткування громадян; інституційними ознаками в існуючих умовах є спеціальне законодавство про місцеве самоврядування та регулювання муніципальним законодавством, Характерною рисою муніципального бюджетування є забезпечення найкращого можливого стану муніципального бюджету в певний час.

Управління міським бюджетом є складним процесом, який характеризується численними протиріччями. Найважливіші суперечності в управлінні місцевими бюджетами стосуються суб'єктів економічних відносин, фінансових потоків місцевого бюджету, методів управління, інститутів, цілей управління та системи управління місцевими бюджетами.

Згідно з теорією управління, суб'єкти організаційно-економічних відносин мають інтереси, які визначають зміст управлінських рішень. Управління фінансами місцевих органів влади не є винятком. Водночас огляд підходів до змісту управління муніципальними фінансами свідчить, що дослідники не розглядають наявність інтересів з боку суб'єкта управління як обов'язкову умову існування управлінської діяльності щодо муніципальних фінансів.

У процесі управління фінансами суб'єкти переслідують економічні інтереси, природа яких визнається неоднаково.

Економічні інтереси визначаються відносинами власності і являють собою стимули до діяльності, спрямованої на задоволення приватних потреб [57]. На нашу думку, економічна вигода є властивістю економічного суб'єкта і полягає в цільовій спрямованості економічної діяльності на підвищення ступеня задоволення потреб, притаманних економічній діяльності, за рахунок ефективного використання наявних у нього ресурсів, що проявляється в економії часу.

При цьому задоволення потреб досягається за рахунок економічних інтересів. У процесі фінансової діяльності такими активами виступають фінансові ресурси. У зв'язку з цим необхідно виокремити фінансові інтереси як самостійну економічну категорію, що розуміється як властивість суб'єкта суспільних відносин і виражається в спрямованості діяльності на збільшення задоволення потреб у фінансових ресурсах.

У сфері управління місцевими фінансами можна виокремити місцеве самоврядування, бюрократичний апарат, різні групи та окремих осіб як носіїв державних фінансових інтересів. Існування великої кількості суб'єктів призводить до

суперечностей між їхніми приватними, колективними та публічними інтересами. Ці протиріччя виражаються в процесі циркуляції інтересів різних суб'єктів.

На нашу думку, незадовільний фінансовий стан муніципалітетів пов'язаний з відсутністю базової системи фінансової координації, яка б вирішувала протиріччя між різними інтересами. Для того, щоб запобігти загостренню протиріч між різними інтересами різних адміністративно-територіальних одиниць та їх фінансовими інтересами, необхідно здійснювати управління місцевим бюджетом на основі координації дій адміністративно-територіальних одиниць.

Для досягнення цілей, поставлених перед системою управління місцевим бюджетом, нами запропоновано концепцію управління місцевим бюджетом, яка являє собою цілісний процес фінансової координації для формування системи спрямовуючого впливу економічних суб'єктів на фінансові потоки місцевого бюджету.

Ця концепція місцевого бюджетування спрямована на досягнення стратегічних і середньострокових цілей та вирішення тактичних завдань формування місцевих бюджетів на основі узгодження інтересів суб'єктів економічних відносин.

Аналіз практичного функціонування місцевих бюджетів дозволив досягти стратегічної мети управління місцевими бюджетами, яка полягає у підвищенні ефективності управління місцевими бюджетами.

Управління місцевими бюджетами характеризується досягненням певних результатів, які визначаються відповідними критеріями та показниками. На цій основі оцінюється ефективність управління місцевими бюджетами.

Отже, під ефективністю контролю за місцевими бюджетами розуміється співвідношення між досягнутими результатами контролю за місцевими бюджетами та поставленими цілями. Оцінка ефективності місцевого бюджетного контролю - це система заходів, спрямованих на визначення ступеня досягнення чинною системою місцевого бюджетного контролю поставлених цілей та вдосконалення процесу прийняття управлінських рішень у цій сфері.

Висновки до розділу 1

1. Загалом децентралізація в Україні сприяла помірному зростанню національної економіки за рахунок збільшення ВВП на душу населення через оптимізацію місцевої податкової системи. Однак для того, щоб цей ефект був максимально продуктивним та ефективним, необхідно сприяти та створювати умови для збільшення частки автономних місцевих публічних фінансів, що дозволить місцевим фінансам підвищити свою самостійність, позитивно вплинути на макроекономічні показники країни та покращити рівень життя громадян України. Вищезазначене свідчить про те, що розвитку місцевих бюджетів в Україні передував складний процес становлення української фінансової системи. Лише після здобуття незалежності, Україна змогла розбудувати власну економічну систему. Проте всі ці процеси відбувалися в форсованих і прискорених умовах, а більшість законодавчих заходів були неефективними і суперечливими. Крім того, фінансова система мала риси планової економіки і не була пристосована для розвитку місцевих бюджетів. Тому для вирішення проблем, пов'язаних із соціально-економічним розвитком місцевого самоврядування, було розпочато та активно впроваджується адміністративна та регіональна реформи, основними складовими яких є децентралізація місцевих бюджетів та реформування правової системи.

2. Місцеві бюджети сприяють фінансовій незалежності розвитку органів місцевого самоврядування в Україні та визначають ефективність їх впливу на розвиток економічного потенціалу регіонів. Місцеві бюджети допомагають визначити ефективність фінансування інвестиційних проектів на місцевому рівні та результативність місцевого самоврядування. Однією з найважливіших функцій місцевого бюджету є створення фондів коштів, які формують фінансову основу діяльності органів місцевого самоврядування. Місцеві бюджети також слугують для розподілу та використання коштів між різними секторами економіки. Водночас

через місцевий бюджет здійснюється управління фінансово-господарською діяльністю підприємств і організацій, які підпорядковані місцевій владі.

3. За результатами оцінки запропоновано рекомендації щодо підвищення ефективності формування місцевих бюджетів. Запропонований підхід визначає ключові напрями вдосконалення управління місцевими фінансами. Це забезпечення балансу фінансових інтересів суб'єктів господарювання, удосконалення механізмів взаємодії між суб'єктами господарювання та розробка методичного інструментарію оцінки управління місцевими бюджетами. Системний та комплексний підхід до теоретичних положень управління місцевими фінансами, відображення процесів та їх змісту сприяє більш повному розумінню цього явища. Виявлення неузгодженостей у процесі формування муніципальних бюджетів сприяє прийняттю та реалізації більш якісних управлінських рішень у цій сфері. Запропонована концепція управління муніципальними фінансами, яка базується на узгодженні фінансових інтересів, в подальшому може слугувати основою для подальшої розробки методичних положень та інструментів управління місцевими фінансами на засадах соціального партнерства з метою підвищення ефективності такого управління.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ РІВНЯ УПРАВЛІННЯ МІСЦЕВИМИ БЮДЖЕТАМИ

2.1. Аналіз динаміки податкових надходжень місцевого бюджету України

З 24 лютого 2022 року місцеві бюджети досягли позитивних результатів, особливо на відносно безпечних територіях. Однак загальні результати доходів місцевих бюджетів по країні виявилися кращими, ніж очіувалося: у 2022 році доходи місцевих бюджетів склали 555,1 млрд грн, що на 37,2 млрд грн або на 6,3% нижче уточненого річного плану; у 2021 році – 580,7 млрд грн, а у 2020 році – 471,5 млрд грн. Це свідчить про те, що показник у 2022 році був навіть вищим, ніж у 2020 році, коли економіку сколихнув коронавірус, на тлі війни.

На нашу думку, варто подивитися на фактичні дані за 2022 рік у порівнянні з 2021 та 2020 роками, щоб оцінити, чи є тенденція відсутності проблем з надходженнями у відносно безпечних районах, чи зростають надходження від податку на доходи фізичних осіб за рахунок виплат військовослужбовцям, чи зменшуються надходження від єдиного податку через те, що певні платники не сплачують податки або, можливо, сплачують їх у менших розмірах.

Податкові надходження з місцевих бюджетів становлять найбільшу частку доходів - близько 60-70%, неподаткові надходження - 5%, а трансферти з державного сектору - ще більшу частку (20-30%), що становить 393,46 млрд грн або 136,753 млрд грн у 2022 році. Це означає на 46,743 млрд грн більше податкових надходжень і на 65,280 млрд грн менше субсидій, ніж минулого року, що, безумовно, є позитивним зрушенням.

Оскільки податкові надходження становлять найбільшу частку в структурі доходів місцевих бюджетів, було проведено їх детальний аналіз за період 2020-2022 років (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Динаміка рівня податкових надходжень місцевого бюджету України

Назва показника	2020 рік, млрд грн	2021 рік, млрд грн	2022 рік, млрд грн	Абсолютне відхилення 2020/22 рр.	Абсолютне відхилення 2021/22 рр.
Податки на доходи, прибуток, збільшення ринкової вартості	187,60	228,32	285,76	40,72	57,44
Рентна плата та плата за використання природних ресурсів	4,64	8,57	8,74	3,93	0,17
Внутрішні податки на товари та послуги	15,55	17,85	13,08	2,30	-4,77
Місцеві податки на збори що сплачуються	75,69	89,90	84,31	14,21	-5,59
Інші податки на збори	2,09	2,07	1,58	-0,02	-0,50

Варто зазначити, що доходи місцевих бюджетів зростають з року в рік, і, незважаючи на війну, два з п'яти показників є вищими, ніж у 2021 та 2020 роках. Негативні показники компенсуються значним зростанням податків на доходи та прибуток і орендної плати.

Неподаткові надходження показані в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Динаміка рівня неподаткових надходжень місцевого бюджету України

Назва показника	2020 рік, млрд грн	2021 рік, млрд грн	2022 рік, млрд грн	Абсолютне відхилення 2020/22 рр.	Абсолютне відхилення 2021/22 рр.
Доходи від власності та підприємницької діяльності	1,578	1,378	1,312	-0,200	-0,066
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної діяльності	4,117	4,803	4,271	0,686	-0,532
Власні надходження бюджетних установ	2,557	1,811	1,194	-0,746	-0,617
Інші неподаткові надходження	13,208	18,889	15,263	5,681	-3,626

Як видно з таблиці 2.2, усі показники зменшилися у 2022 році порівняно з 2020 роком, за винятком інших неподаткових надходжень та адміністративних видатків. Найбільше зменшення на 617 млн грн (34%) стосується власних доходів бюджетних центрів.

Аналіз динаміки та структури місцевих бюджетів ілюструє зміни в доходах місцевих бюджетів у період 2020-2022 років (рис. 2.1).

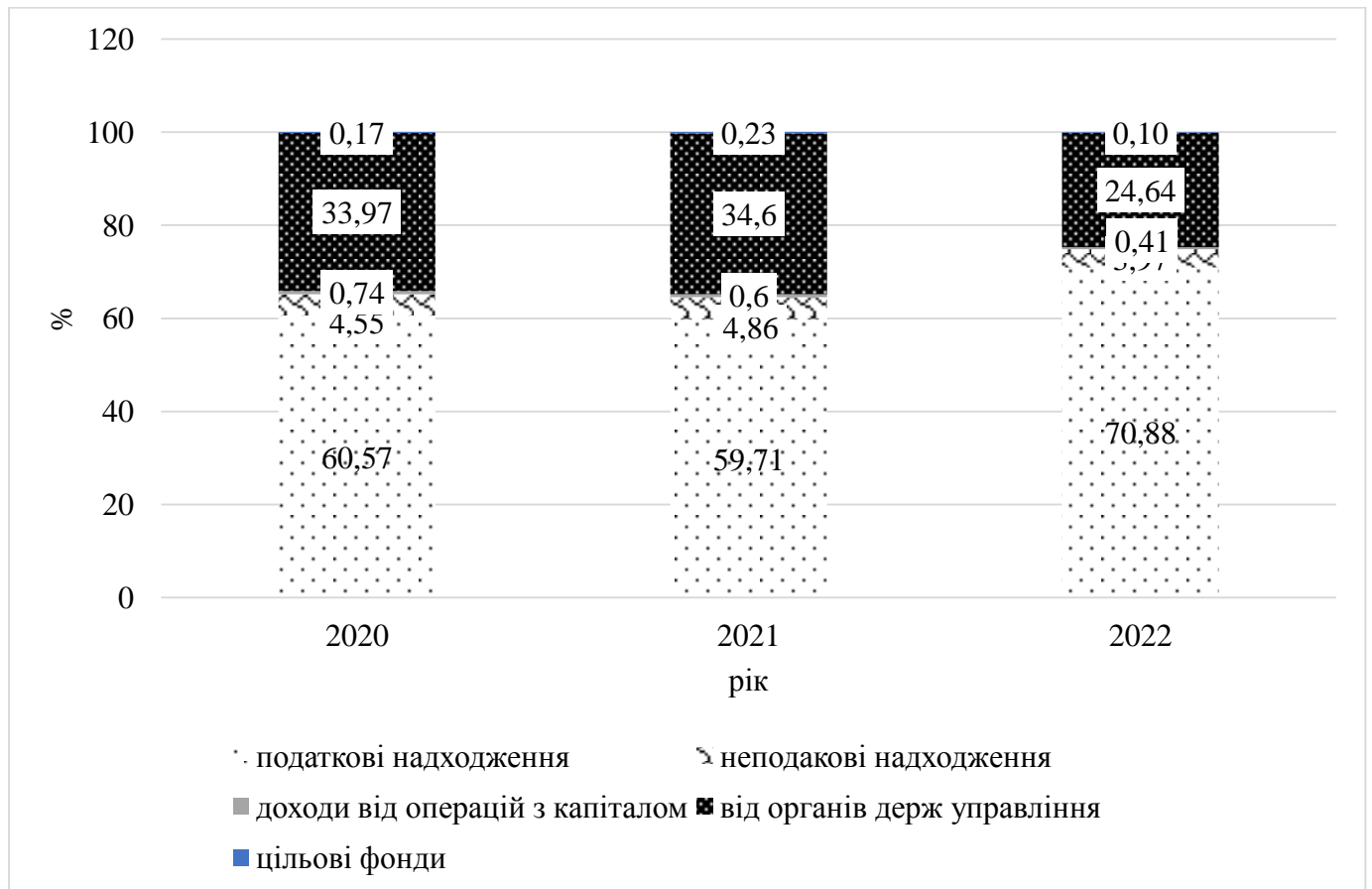

Рис. 2.1. Структура надходжень до місцевих бюджетів України за 2020-2022 рр.

З рисунку видно, що частка податкових надходжень у 2022 році зросла на 11% порівняно з 2021 роком і становила 47973 тис. грн. Позитивним є зменшення частки трансфертів. Неподаткові надходження, з іншого боку, залишаються майже незмінними на рівні 4-5% і становлять 13686 тис. грн у 2020 році, 17955 тис. грн у

2021 році та 14177 тис. грн у 2022 році. Доходи від операцій з капіталом, трансферти від Європейського Союзу та інших урядів, а також цільові надходження становлять близько 2% від загальних доходів.

Масштабна війна в Україні по-різному вплинула на регіональні бюджети, причому результати є тим кращими, чим далі вони знаходяться від зони активних бойових дій. Цього року збільшення чисельності військовослужбовців та військових витрат призвело до зростання надходжень від податку на доходи фізичних осіб майже в усіх обласних бюджетах, що більш ніж компенсувало нестачу надходжень з інших джерел. Однак ризики для місцевих фінансів були дуже високими, як з точки зору самого податку на прибуток, так і через сувору зиму та енергетичні проблеми, спричинені масованими атаками на енергетичну інфраструктуру України [3].

Доходи місцевих бюджетів за останні три роки були проаналізовані за регіонами (табл. 2.3).

Як видно з таблиці 2.3, попри запровадження воєнного стану у 2022 році, ситуація з доходами місцевих бюджетів була позитивною, хоча у дев'яти областях зафіксовано зменшення надходжень, тоді як у 14 інших - зростання. Найбільше податкові надходження зменшилися в областях, які були частково окуповані або сильно постраждали від бойових дій, зокрема в Херсонській (-3,02 млрд грн), Харківській (-3,08 млрд грн) та Луганській (-1,421 млрд грн) областях. Водночас місцевий бюджет Львівської області зафіксував рекордні надходження у 4,651 млрд грн порівняно з аналогічним періодом 2021 року завдяки переміщенню численних підприємств. Водночас податкові надходження досягли найнижчого рівня за аналізований період через пандемію коронавірусу у 2020 році, до якої українська економіка виявилася не готовою.

Ситуація з податковими надходженнями до місцевих бюджетів дещо погіршилася. Без урахування податку на прибуток лише чотири області мали вищі податкові надходження у 2022 році, ніж за аналогічний період попереднього року: Дніпропетровська, Івано-Франківська, Львівська та Полтавська. У Луганській

області податкові надходження впали на 75 %, у Херсонській - на 65 %, у Запорізькій та Донецькій - на 47 %.

Таблиця 2.3

Надходження місцевих бюджетів, в розрізі областей, у 2020-2022 рр., млн грн.

Область	2020 рік	2021 рік	2022 рік
Вінницька	13 912	14 190	15 108
Волинська	9 131	9 514	10 193
Дніпропетровська	32 665	40 272	42 356
Донецька	17 386	19 128	15 331
Житомирська	10 637	11 500	12 380
Закарпатська	10 122	10 500	11 564
Запорізька	15 643	17 469	14 838
Івано-франківська	10 858	11 566	12 674
Київська	20 309	21 700	21 548
Кіровоградська	8 387	8 876	9 072
Луганська	6 111	6 488	5 067
Львівська	21 623	23 839	28 490
м. Київ	42 114	49 880	49 743
Миколаївська	9 878	10 150	11 316
Одеська	21 897	23 234	24 457
Полтавська	14 060	16 378	17 726
Рівненська	9 751	10 573	11 156
Сумська	8 815	9 360	9 376
Тернопільська	7 814	9 179	8 967
Харківська	23 166	25 957	22 949
Херсонська	8 441	9 070	6 051
Хмельницька	10 398	11 133	12 243
Черкаська	9 993	10 931	11 511
Чернівецька	6 646	7 100	7 618
Чернігівська	8 707	9 031	8 946

Поява нових статей субсидій (субсидії на опалення для підприємств з місцевих бюджетів, додаткова дотація місцевим бюджетам Донецької та Луганської областей, субвенції на компенсацію вартості комунального майна) та дотацій (на покриття витрат громад та нагальні питання державного управління в умовах воєнного стану) є значною у зв'язку з введенням воєнного стану. Загалом обсяг дотацій значно

скоротився порівняно з довоєнним періодом, частково через рішення фінансувати лише нагальні потреби.

У 2020, 2021 та 2022 роках місцеві бюджети були виконані на 98,2% (471 479 млн грн), 100,6% (580 699 млн грн) та 93,7% (555 097 млн грн) відповідно. Ці показники були найвищими у 2021 році.

Кожен четвертий муніципалітет у зоні російського вторгнення зазнав падіння доходів щонайменше на 50% порівняно з довоєнним рівнем, а дві третини регіонів зазнали втрат доходів.

Найбільше постраждали такі джерела доходів, як податок на доходи фізичних осіб (ПДФО), акцизний податок і податок на майно. Як наслідок, муніципалітети були змушені фінансувати освіту, охорону здоров'я, житлово-комунальне господарство за рахунок до 70% менших надходжень. Це призвело до значного дисбалансу місцевих фінансів.

Існує два основних механізми, за допомогою яких місцева влада може фінансувати потреби громади. Один з них – це скорочення видатків, а інший – прямі запити на фінансову підтримку від місцевих громад до центральних або місцевих органів влади.

В результаті 51% місцевих органів влади були змушені скоротити свої бюджети. Навіть якщо ці рішення були оптимальними на момент їх прийняття, вони так і не були виконані.

Навіть якщо ці рішення були оптимальними на момент прийняття, їхній довгостроковий вплив міг мати значні негативні наслідки. У випадку з трудовими ресурсами це могло призвести до відтоку працівників з регіону в пошуках роботи.

На сучасному етапі розвитку національної бюджетної системи реформа децентралізації призвела до збільшення повноважень місцевих органів влади. Оскільки ефективна та дієва система місцевого самоврядування є важливим елементом функціонування демократичної держави, важливим та актуальним

завданням планування місцевих бюджетів є зміцнення їхньої незалежності та забезпечення збалансованого регіонального розвитку.

Успіх розвитку муніципалітету залежить насамперед від рівня фінансових ресурсів, якими він володіє. Достатня кількість фінансових ресурсів у місцевому бюджеті є основою для задоволення життєво важливих потреб населення, покращення умов життя та забезпечення соціального захисту і безпеки. Тому важливим питанням є вдосконалення процесу формування доходів місцевого бюджету та пошук резервів збільшення надходжень до нього. Показники виконання місцевих бюджетів відображають загальний соціально-економічний стан адміністративно-територіальної одиниці та показують її потенціал розвитку.

В Україні доходи місцевих бюджетів від податку на прибуток досягли рівня розвинених країн. Важливо вдосконалити чинну систему розподілу цього податку, щоб мінімізувати дисбаланс між повноваженнями та можливостями органів місцевого самоврядування, який виникає, коли працівники працюють і сплачують прибутковий податок на одній території, а проживають і отримують соціальні виплати на іншій.

Наприклад, у США, якщо ви живете в одному штаті, а працюєте в іншому, ви просто подаєте податкову декларацію до податкової служби (за місцем проживання) і просите свого роботодавця утримати і перерахувати податок за місцем вашого проживання [5].

З огляду на масоване вторгнення Росії, важливо знайти резерви для наповнення місцевих бюджетів. Серед багатьох можливостей слід виділити наступні:

Розширення бази оподаткування шляхом посилення роботи з офіційного оформлення працівників, оподаткування заробітної плати та праці у роботодавців, які платять менше мінімальної заробітної плати або мають заборгованість з її виплати;

Працевлаштування вимушених переселенців, створення нових робочих місць, у тому числі за рахунок переміщення підприємств, та залучення інвесторів;

Усунення недоліків у корпоративному управлінні комунальними підприємствами з метою виведення їх зі стану збитковості;

Більш ефективне управління земельними ресурсами, включаючи перегляд існуючих договорів оренди, інвентаризацію, систематичну реєстрацію земель, своєчасний перегляд цін на оренду, створення бази даних платників земельного податку тощо.

Запровадження земельного податку, туристичного збору, збору за паркування, а там, де їх ще немає, податку на лісові землі.

Слід зазначити, що декларування податку на майно та прибуткового податку є конституційним обов'язком кожного громадянина, а сплачені податки з доходів дають можливість своєчасно фінансувати соціальні програми, оскільки розвиток податкової системи та перерозподіл податкових платежів сприятиме покращенню соціально-економічного становища муніципалітетів, підвищенню якості соціальних послуг та створенню пільгових умов для соціально незахищених верств населення, формуючи таким чином нову податкову культуру, за якої громадяни та компанії вважатимуть оподаткування своїх доходів пріоритетним.

Ситуація в країні також змусила нас скоротити значну частину запланованих видатків і знайти нові джерела надходжень. Переважно це безповоротна міжнародна допомога, кредити та консолідація громадян, які є сумлінними платниками податків [8].

2.2. Загальна характеристика виконання бюджету Підгородненської міської територіальної громади

Головним викликом для Підгородненської міської територіальної громади у 2022 році була реалізація ефективної та збалансованої бюджетної політики,

спрямованої на вирішення ключових питань соціально-економічного розвитку, зокрема підвищення рівня життя населення, підтримку малозабезпечених громадян та внутрішньо переміщених осіб. Вся робота була комплексною та системною.

Найбільшими бюджетоутворюючими підприємствами Підгородненської ТГ є ДТЕК Дніпровські електромережі (частка сплачених податків до загального фонду бюджету за кодом 11010100 становить 15,2%, за кодом 18010500 - 8%) та Укрзалізниця (частка сплачених податків до загального фонду бюджету за кодом 18010500 становить 38%).

Бюджет Підгородненської міської ради за 2022 рік по доходах загального фонду виконано в сумі 194851,4 тис. грн або 97,2 % до запланованого рівня на відповідний період 200395,0 тис. грн, з них власні доходи (без урахування трансфертів з інших бюджетів) виконано в сумі 111376,5 тис. грн або 96,1 % до уточнених планових показників на відповідний період 115870,0 тис. грн.

Доходи спеціального фонду склали 5602,1 тис. грн або 94,71% до уточнених планових показників на відповідний період 5914,7 тис. грн. Надходження до спеціального фонду за рахунок трансфертів з інших бюджетів не планувалися.

У 2022 році до загального фонду місцевого бюджету надійшло доходів (без урахування трансфертів) у сумі 111376,5 тис. грн, що відповідає 96,1% показників, затверджених з урахуванням змін. Зменшення у порівнянні з фактичними надходженнями 2021 року склало 8298,6 тис. грн або 6,9 %.

Податок на прибуток та збори (11010000) надійшов у сумі 56084,6 тис. грн, що становить 95,2 % плану та на 8033,3 тис. грн, або на 16,7 % більше, ніж у 2021 році.

Податок на доходи фізичних осіб, сплачений податковими агентами з доходів платників податків у вигляді заробітної плати, склав 43053,2 тис. грн, рівень виконання - 91,9%, що на 3777,0 тис. грн (8,1%) нижче уточненого плану на 2022 рік та на 53,8 тис. грн (0,1%) вище уточненого плану на 2021 рік.

Причини невиконання плану у 2022 році пов'язані зі зменшенням кількості найманих працівників на підприємствах та припиненням підприємницької

діяльності, зміною трудових договорів працівників на цивільно-правові договори та складною економічною та соціальною ситуацією через вторгнення Росії в Україну, що призводить до суттєвого зменшення надходжень від цього виду податку.

Причинами передбачуваного збільшення кількості працівників окремих компаній до 2021 року є: збільшення на 53 000 грн для ТОВ "ЕЛ-Експрес" та на 3 8000 грн для КНП ЦПМСД НРР.

Прибутковий податок з грошового забезпечення, компенсацій та інших виплат, що здійснюються податковим органом військовослужбовцям та працівникам, склав 3080,4 тис. грн, що на 327,4 тис. грн (11,9%) більше запланованого рівня на 2022 рік та на 2 976,8 тис. грн (у 28 разів) більше плану на 2022 рік порівняно з 2021 роком. Причинами перевиконання плану у 2022 році є збільшення чисельності працівників та підвищення заробітної плати персоналу.

Сплачений податковим органом податок на доходи фізичних осіб з неоподатковуваних доходів платників податків склав 8093,5 тис. грн, що становить переплату 424,7 тис. грн, або 5,5% від запланованого рівня на 2022 рік, та переплату 4446,4 тис. грн, або 121,9% від фактичного результату за 2021 рік. Причинами перевиконання плану у 2022 році стали: збільшення податкових платежів у зв'язку зі зміною трудових договорів працівників на цивільно-правові договори Страховою компанією "Катафот" (збільшення на 46 тис. грн), ТОВ "Агрополіс Дніпро" (збільшення на 23 тис. грн) та ТОВ "Дніпровські енергетичні послуги" (збільшення на 166,7 тис. грн). Крім того, у зв'язку зі збільшенням кількості фермерських господарств та підприємств (оренда майнових паїв), що підлягають оподаткуванню податковими агентами, платежі від ФГ "Мрія" зросли на 48 тис. грн, ТОВ "Агрополіс Дніпро" - на 66,9 тис. грн, ФГ "Самара" - на 64,2 тис. грн, ТОВ "АПК Спасівський" збільшилися на 9,9 тис. грн. Причини перевищення порівняно з 2021 роком: нові платники ТОВ "Агрополіс Дніпро" на 1728 тис. грн, ТОВ "Дніпровські енергетичні послуги" на 2541,2 тис. грн та СК "Катафот" на 177,2 тис. грн.

Податок на доходи фізичних осіб за результатами річного декларування склав 1857,4 тис. грн, що на 216,3 тис. грн або 13,2% більше запланованого рівня на 2022 рік та на 556,6 тис. грн або 42,8% більше запланованого рівня на 2022 рік.

Перевиконання надходжень порівняно з планом на 2022 фінансовий рік та фактичними результатами за 2011 фінансовий рік зумовлено збільшенням визнаних доходів, зокрема в результаті придбання та успадкування рухомого та нерухомого майна, а також укладення договорів дарування.

Податок на прибуток підприємств комунальних підприємств та фінансових установ склав 81,5 тис. грн або 100,0 % від плану на 2022 рік, що на 66,4 тис. грн (439,2 %) перевиконано порівняно з 2021 роком.

Причиною такого перевиконання є те, що новий платник податків, комунальне підприємство "Промінь" у Підгородненській громаді, збільшив свої доходи на 49,6 тис. грн у 2022 році. Крім того, у 2022 році зростуть прибутки ЄТК через збільшення обсягу наданих послуг, що призведе до збільшення податку на 16,8 тис. грн.

Збір за видобування корисних копалин загальнодержавного значення становить 0,7 тис. грн, що на 0,1 тис. грн (8,5%) більше уточненого плану на 2022 рік та на 3,8% більше фактичних результатів за 2021 рік. Причиною перевиконання порівняно з планом на 2022 рік та фактичними результатами за 2021 рік є збільшення обсягів видобутку корисних копалин.

Фінансова міцність місцевих бюджетів зумовлює формування територіальної економіки, розширення підприємницької діяльності, збільшення внаслідок цього національного доходу, збільшення податкових надходжень до місцевих бюджетів та формування соціального капіталу. Ці чинники зараз спонукають органи місцевого самоврядування формувати резерви для збільшення дохідної бази місцевих бюджетів. У своїй діяльності держава прагне до збалансованого розподілу доходів і витрат. Для цього необхідно створити систему бюджетного управління, яка б забезпечувала ефективне накопичення та використання коштів.

Розглянемо, як можна визначити фінансову стабільність свого бюджету. Коефіцієнтний метод дає змогу провести порівняльний аналіз ефективності формування ресурсної складової бюджету в різних регіонах та надати їх порівняльну характеристику.

З метою оцінки його виконання відповідно до основних положень бюджету розглянемо організацію бюджетного розпорядку на місцевому рівні на прикладі місцевого бюджету Підгородненської ТГ на основі статистичних даних. Проаналізуємо структуру доходів місцевих бюджетів (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Динаміка доходів місцевих бюджетів Підгородненської ТГ

Доходи	Рік/млн грн				Темп приросту, 2022/ 2019, %
	2019	2020	2021	2022	
Податкові надходження	196,1	183,9	125,1	122,8	-37,41
Неподаткові надходження	2,0	2,9	4,6	3,4	70,93
Інші надходження	0,6	0,1	0,0	0,1	-82,54
Офіційні трансферти від органів державного управління, у тому числі:	96,6	204,3	217,5	91,4	-5,40
- дотації	29,9	26,5	15,6	7,6	-74,64
- субвенції	66,7	177,8	201,9	83,8	25,68
Цільові фонди	0,6	0,7	0,8	0,4	-30,16
Всього доходів	296,0	391,8	348,0	218,1	-26,31

Аналіз доходів міського бюджету Підгородненської ТГ показує, що загальні доходи зменшилися на -26,31% з 296,0 млн грн у 2019 році до 218,1млн грн у 2022 році. Ці зміни відбулися через зменшення податкових надходжень. У поточному періоді доходи за даною статтею впали на -37,41% до 122,8 млн грн. Неподаткові доходи характеризуються неоднозначними темпами зростання. Так, у 2021 році

відбулося зростання на 2,6 мільйона гривень порівняно з 2019 роком до 4,6 мільйона гривень, тоді як у 2022 році відбулося зменшення порівняно з 2021 роком, але зростання на 70,93% порівняно з 2019 роком.

Інші доходи зменшилися на 82,54%, а державні грошові перекази від органів державного управління мали тенденцію до зменшення на 5,4% у період 2019-2022 років.

Розглянемо структуру доходів міського бюджету Підгородненської ТГ за 2019-2022 роки (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Структура доходів місцевих бюджетів Підгородненської ТГ

Доходи	Рік, %				Абсолютне відхилення, (+,-)
	2019	2020	2021	2022	2022/ 2019
Податкові надходження	66,3	46,9	35,9	56,3	-10,0
Неподаткові надходження	0,7	0,7	1,3	1,6	0,9
Інші надходження	0,2	0,0	0,0	0,1	-0,2
Офіційні трансферти від органів державного управління, у тому числі:	32,6	52,1	62,5	41,9	9,3
- дотації	10,1	6,8	4,5	3,5	-6,6
- субвенції	22,5	45,4	58,0	38,4	15,9
Цільові фонди	0,2	0,2	0,2	0,2	0,0
Всього доходів	100,0	100,0	100,0	100,0	0,0

Як показано в табл. 2.2, доходи за статтею податкові надходження займають основну частину, при цьому їх вага має тенденцію до зменшення з 2020 по 2021 рік, загалом різниця становить 10,0 % з 2019 по 2022 рік. Зменшення ваги цих статей доходів буде компенсовано державними видатками, частка яких у доходах бюджету зросте з 32,6% до 41,9% у досліджуваному періоді.

Проаналізувавши динаміку та структуру доходів місцевих бюджетів, ми констатуємо, що впровадження реформи децентралізації позитивно вплинуло на покращення фінансової спроможності органів місцевого самоврядування та розширення їх фінансово-ресурсного потенціалу. Розглянемо динаміку видатків місцевого бюджету Підгородненської ТГ (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Динаміка видатків місцевих бюджетів Підгородненської ТГ

Показник	Рік/млн грн				Темп приросту, %
	2019	2020	2021	2022	2022/ 2019,%
Державне управління	34,5	39,0	32,2	33,4	-3,3
Освіта	105,1	108,5	140,3	94,5	-10,1
Охорона здоров'я	55,5	108,5	114,5	107,6	93,7
Соціальний захист та соц. забезпечення	24,5	27,1	25,4	11,0	-55,0
Культура і мистецтво	16,5	12,8	9,7	7,8	-52,9
Фізична культура і спорт	1,7	0,6	0,4	0,4	-75,0
ЖКГ	12,7	9,7	6,1	4,5	-64,5
Економічна діяльність	0,9	10,3	5,6	4,1	333,3
Інша діяльність	0,6	1,5	1,2	5,5	773,0
Разом видатків	252,1	317,9	335,3	268,8	6,6
Кошти що передаються до інших бюджетів	38,5	75,6	27,9	14,8	-61,6
Всього видатків	290,7	393,5	363,2	283,6	-2,4
Профіцит/дефіцит	5,4	-1,7	-15,3	-65,5	x

Загалом видатки міського бюджету Підгородненської ТГ у 2022 році з урахуванням коштів, переданих до інших бюджетів за рахунок зменшення соціальних видатків, порівняно з 2019 роком зменшилися на 2,4 % та становили 283,6 млн гривень. У 2022 році спостерігається падіння видатків на соціальний захист на 55,0 % і збільшення фінансування охорони здоров'я. Адміністративні

витрати впали на 3,3%, витрати на освіту - на 10,1 %, витрати на культуру і мистецтво - на 52,9%, витрати на ЖКХ - на 64,5%.

Розглянемо структуру видатків місцевих бюджетів Підгородненської ТГ у 2019-2022 роках (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Структура видатків місцевих бюджетів Підгородненської ТГ

Показник	Рік, %				Зміна структури, в.п. 2022/ 2019
	2019	2020	2021	2022	
Державне управління	11,88	9,90	8,87	11,77	-0,11
Освіта	36,16	27,57	38,62	33,32	-2,84
Охорона здоров'я	19,11	27,57	31,52	37,94	18,83
Соціальний захист та соціальне забезпечення	8,43	6,89	6,99	3,89	-4,54
Культура і мистецтво	5,67	3,26	2,66	2,74	-2,93
Фізична культура і спорт	0,58	0,16	0,12	0,15	-0,43
ЖКГ	4,37	2,45	1,68	1,59	-2,78
Економічна діяльність	0,33	2,61	1,53	1,44	1,12
Інша діяльність	0,22	0,37	0,32	1,94	1,72
Разом видатків	86,74	80,79	92,31	94,78	8,04
Кошти що передаються до інших бюджетів	13,26	19,21	7,69	5,22	-8,04
Всього видатків	100,00	100,00	100,00	100,00	0,00

Слід зазначити, що у структурі видатків міського бюджету Підгородненської ТГ найбільшу питому вагу займають видатки на освіту, які зменшилися з 36,16% у 2019 році до 33,32% у 2022 році. Витрати на соціальне забезпечення та соціальне страхування зменшено на -4,54%. Також варто зазначити, що питома вага витрат на медицину зросла на 18,83%.

Проаналізувавши склад міського бюджету Підгородненської ТГ, структуру доходів і видатків, шляхом їх порівняння спостерігалися дефіцити бюджетів , що

негативно вплинуло на фінансову стійкість бюджетної установи Підгородненської ТГ.

Таблиця 2.8

Коефіцієнтний аналіз фінансової стійкості місцевих бюджетів

Показники	Рік				Абсол. відхилення, (+, -) 2022/ 2019
	2019	2020	2021	2022	
Місцеві бюджети Підгородненської ТГ					
Коефіцієнт бюджетного покриття	1,018	0,996	0,958	0,769	-0,249
Показник стабільності дохідної частини бюджету	0,108	0,078	0,088	0,657	0,549
Коефіцієнт стійкості бюджету	0,598	0,647	0,657	0,402	-0,196
Коефіцієнт бюджетної залежності	0,372	0,392	0,392	0,284	-0,088
Частка дотації вирівнювання у загальній сумі трансфертів	0,020	0,010	0,010	0,039	0,020
Частка субвенцій у загальній сумі трансфертів	0,167	0,167	0,216	0,451	0,284
Коефіцієнт бюджетної результативності	2,009	2,166	1,637	0,764	-1,245
Коефіцієнт бюджетної забезпеченості населення	1,999	2,195	1,666	0,755	-1,245
Місцеві бюджети України					
Коефіцієнт бюджетного покриття	0,4802	0,4508	0,4508	0,5194	0,039
Показник стабільності дохідної частини бюджету	0,735	0,7252	0,7644	1,0192	0,284
Коефіцієнт стійкості бюджету	1,1172	1,1662	1,1074	0,8526	-0,265
Коефіцієнт бюджетної залежності	0,5194	0,5292	0,5194	0,4508	-0,069
Частка дотації вирівнювання у загальній сумі трансфертів	0,0294	0,0784	0,0784	0,098	0,069
Частка субвенцій у загальній сумі трансфертів	0,9506	0,9016	0,9016	0,882	-0,069
Коефіцієнт бюджетної результативності	3,92	5,292	6,1054	7,0462	3,126
Коефіцієнт бюджетної забезпеченості населення	8,0458	11,446	13,23	13,299	5,253

Після перевірки виконання місцевого бюджету Підгородненської ТГ проводимо аналіз коефіцієнта фінансової стійкості місцевого бюджету для визначення рівня бюджетної забезпеченості та фінансової незалежності місцевих бюджетів України в цілому та Підгородненської ТГ (табл. 2.8).

Зауважимо, що коефіцієнт покриття міського бюджету Підгородненської ТГ в 2019 році становить 1,018, що означає покриття видатків доходами на 101,8 %, в інші роки на жаль видатки не покривалися доходами. Показник стабільності дохідної складової міського бюджету в цілому по Україні значно вищий від міського бюджету Підгородненської ТГ і коливається від 0,735 до 1,0192 за період 2019-2022 років. Значення цього показника для місцевого бюджету в Підгородненській ТГ є нижчим: 0,108 у 2019 році та 0,657 у 2022 році, що характеризує збільшення частки податкових надходжень, але в порівнянні зі значенням по Україні в цілому даний показник є нечим.

Коефіцієнт фіскальної стійкості вказує на відношення міжбюджетних трансфертів до суми власних доходів і фіксованого доходу, а рекомендоване значення становить менше 0,3. Цей показник значно вищий для місцевих бюджетів в Україні. Що стосується місцевого бюджету Підгородненської ТГ, то його значення нижчі і становлять 0,39-0,28 на 2019-2022 роки. Це означає, що міжбюджетні трансферти з державного бюджету не відіграють істотної ролі у фінансуванні.

Висновки до розділу 2

1. Аналіз дохідної складової місцевих бюджетів показує, що більшість показників станом на 24 лютого 2022 року мають досить позитивні результати. Хоча ситуація з надходженнями виглядає кращою, ніж до війни, цей результат зумовлений значним скороченням планового фінансування видатків на окупованих територіях і в районах активних бойових дій. Частка неоподатковуваних доходів становила 3,6% у 2022 році та 4,65% у 2021 році. До трансфертів додали нові статті субсидій, статті

субсидій значно скоротили, а держави зосередилися на задоволенні основних потреб. Або для оптимізації доходів місцевих бюджетів податкова система, що формує місцеві бюджети, має стати інструментом стимулювання підприємницької діяльності, планування та прогнозування економічного розвитку. Місцеве оподаткування має стати реальним інструментом впливу органів місцевого самоврядування та муніципалітетів на економічну діяльність та якість життя своїх жителів. При створенні ефективної системи місцевого оподаткування в Україні необхідно врахувати досвід розвинутих країн світу та глибше теоретично обґрунтувати розробку проектів податкової реформи на законодавчому рівні.

2. Залишається високий ризик для фінансової стійкості бюджету. Тому, незважаючи на дії влади в рамках нормативно-правових та податкових правил щодо забезпечення необхідних коштів місцевих бюджетів, органи місцевого самоврядування вживають заходів щодо оптимізації місцевих фінансів та реалізують проекти ревіталізації та розселення, створення нових робочих місць, залучення інвесторів, інвентаризація ресурсів регіону, пошук нових шляхів їх раціонального використання тощо.

3. За результатами дослідження запропоновано концептуальний підхід до оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів, а також проведено оцінку фінансової стійкості місцевих бюджетів на основі аналізу доходів і видатків бюджету. Зазначалося, що трансферти та податкові надходження на сьогодні займають важливе місце в структурі доходів місцевих бюджетів. У 2020-2022 роках фіскальна спроможність місцевих бюджетів зменшилася, що підтверджується показником дефіциту бюджету. Були розглянуті різні методи оцінки фінансової стабільності місцевих бюджетів. Це питання настільки актуальне, що необхідно виробити найбільш ефективний підхід до оцінки бюджетного потенціалу на перспективу. Що стосується оцінки фінансової стійкості та самостійності місцевих бюджетів, то найбільш ефективними підходами є розрахунок кількісних показників бюджету та аналіз економічного, соціального та фінансового стану громади.

Ефективність механізму оцінки ефективності бюджетного планування щодо визначення рівня фінансової стійкості підтверджується розрахунками місцевого бюджету.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ МІСЦЕВИМИ БЮДЖЕТАМИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

3.1. Основні напрямки вдосконалення управління місцевими бюджетами в умовах фінансової децентралізації

В Україні фіскальна децентралізація здійснюється протягом багатьох років шляхом зміцнення фіскальної бази та повноважень органів місцевого самоврядування та щорічно декларується в Основних напрямках бюджетної політики. Децентралізація бюджетних ресурсів означає:

- Зміна податкової системи, яка змінює певні доходи на користь місцевих бюджетів.
- Зміни в політиці трансферів.
- Внески, що посилюють повноваження органів місцевого самоврядування в розробці та реалізації різноманітних програм соціально-економічного розвитку [6].

Об'єктивною необхідністю формування нових економічних відносин в Україні є надання органам місцевого самоврядування фінансової самостійності, що означає запровадження ефективної системи управління місцевими бюджетами.

Соціальний розвиток нації безпосередньо залежить від її фінансової стабільності внаслідок освоєння її території. Практика показує, що сьогодні місцева влада стикається зі складними та загрозливими проблемами, вирішення яких полягає у запровадженні податкових механізмів та вдосконаленні місцевих бюджетів з метою стимулювання економічного зростання та підвищення соціального добробуту. Це можливо лише за умови використання новітніх фінансових технологій для задоволення вимог територіальної єдності.

Основними ознаками фінансової бази органів місцевого самоврядування є: програми соціально-економічного розвитку території, спроможність органами державної влади приймати певні рішення з регіональних питань і, насамперед, забезпечувати вирішення проблем за рахунок коштів.

Стратегічна трансформація місцевого самоврядування спрямована на належну реалізацію положень Європейської хартії місцевого самоврядування. По-перше, Статут передбачає чіткий розподіл повноважень між виконавчою владою та самоврядними організаціями. Він діє на всіх рівнях управління та підтримується фінансовими ресурсами, необхідними для його реалізації.

Європейська декларація про право на місто, ухвалена Постійною конференцією органів місцевого самоврядування Ради Європи, зазначає, що мешканці європейських міст мають право на «фінансові механізми та структури, які дозволяють місцевій владі отримувати необхідні фінансові ресурси». У Декларації наголошується про принципи місцевого самоврядування в державах-учасницях, підкреслюється необхідність прийняття законів про місцеве самоврядування. Право органу місцевого самоврядування на достатні матеріальні та фінансові ресурси для самостійного виконання покладених на нього завдань і повноважень.

Основним законодавчим джерелом бюджетних правовідносин міських бюджетів є Закон про бюджет, який систематизує та регулює багато найважливіших адміністративних питань, таких як:

Встановлюються кінцеві терміни для завершення ключових етапів бюджетного процесу та ролі між державними та місцевими установами.

З метою підвищення реальності бюджетних показників та врахування та збалансування інтересів різних регіонів, соціальних груп та всіх учасників бюджетного процесу запроваджено паралельне бюджетне планування на всіх рівнях.

Для покриття частки доходів місцевих бюджетів створено спеціальні джерела, зокрема надходження податку на прибуток повністю перераховано до місцевих бюджетів. Водночас податки з юридичних осіб (крім підприємств суспільного

інтересу) зараховуються до доходів державного бюджету, оскільки їх сплата є ризикованою та нестабільною залежно від сезонності виробництва та рівня економічного розвитку території, враховується при розрахунку міжбюджетних трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам.

Загальнодержавні видатки та місцеві бюджети різних рівнів обмежені за принципом субсидіарності, який полягає у наближенні надання державних послуг до безпосередніх споживачів.

Аналіз чинного законодавства показує, що саме останні зобов'язані встановлювати відповідні взаємовідносини між органами місцевого самоврядування та органами та посадовими особами місцевого самоврядування. Особливо це узгоджується з ч.6 ст.119 Конституції України, яка прямо висвітлює відповідальність місцевої адміністрації у її взаємодії з органами місцевого самоврядування [8]. Тому були встановлені спеціальні нормативні принципи для оптимальної взаємодії між державними адміністративними органами та муніципалітетами.

У зв'язку з наявністю чітких загальносвітових тенденцій до децентралізації влади та відповідної децентралізації акумуляції фінансових ресурсів, розвиток нормативно-правового забезпечення в Україні відбувається в напрямку перерозподілу влади відповідно до принципів Європейської хартії. Згідно з концептуальними принципами Європейської хартії місцевого самоврядування, органи місцевого самоврядування є однією з головних основ демократичної системи. Європейська хартія місцевого самоврядування підкреслює, що «місцева автономія» означає «право та практичну здатність органів місцевого самоврядування діяти в рамках закону та регулювати та контролювати важливі частини своїх державних справ на користь місцевого населення».

Важливим чинником у визначенні основних напрямів управління муніципальним бюджетом є організація та виконання дохідної частини бюджету.

Ступінь спроможності органів місцевого самоврядування виконувати відповідні функції визначається їх ефективністю у формуванні доходів місцевих

бюджетів, насамперед у частині забезпечення соціального захисту, освіти, охорони здоров'я та житлово-комунального обслуговування населення.

Перші реформи децентралізації полягали в глибоких змінах бюджетного та податкового законодавства, які докорінно змінили якість фінансової підтримки органів місцевого самоврядування та принципи бюджетного управління.

Майже втричі зросли самостійні джерела формування місцевих бюджетів. Органи місцевого самоврядування отримали реальні ресурси для вирішення важливих місцевих проблем (житло, благоустрій, місцеві соціально-економічні програми, оновлення інфраструктури).

Посилено відповідальність відповідальних міністерств за належне фінансування галузей освіти та охорони здоров'я. Вони зобов'язані реформувати систему соціальних стандартів і оновити бюджетні нормативи.

Податок на майно переведено до категорії комунального податку. Це перший крок до встановлення повсюдності місцевої автономії.

Запроваджено оподаткування комерційної та нежитлової нерухомості.

182 міста отримали доступ до зовнішнього місцевого фінансування. Раніше таких міст було лише 16.

□ апроваджено принцип «мовчазної згоди» при реалізації муніципальних позик та наданні муніципальних гарантій. Обслуговування місцевого боргу класифікується як захисні видатки.

5% акцизний податок на тютюнові вироби, алкогольні напої та нафтопродукти буде встановлено відповідно до місцевих бюджетів. Ці кошти виділяють органи місцевого самоврядування на управління міськими дорогами. За новою системою органи місцевого самоврядування отримуватимуть ці кошти безпосередньо через місцевий податок на споживання та зможуть використовувати їх самостійно.

Відновлено місцевий транспортний податок.

Розширено права органів місцевого самоврядування щодо встановлення ставок та пільг з місцевих податків і зборів.

Органи місцевого самоврядування отримали право передавати свої надходження від бюджетних установ та фондів розвитку до державних банків.

Будуть запроваджені механізми сприяння згуртованості громад.

Муніципалітети, пов'язані довгостроковим плануванням, можуть мати таку саму базу доходів і повноваження витратити кошти, що й міста регіонального значення. Завдяки новій системі вирівнювання більшість засобів збереглися. Органи місцевого самоврядування менш залежні від рішень, які приймаються на центральному рівні.

З метою перетворення місцевих бюджетів на ефективні інструменти соціально-економічного розвитку пріоритетними напрямками мають стати вдосконалення таких аспектів управління та використання:

- збільшення, розширення та зміцнення фінансової бази органів місцевого самоврядування шляхом вдосконалення податкового законодавства, визначення нових інструментів залучення капіталу та реалізації інноваційних та інвестиційних програм на немісцевому рівні;

- застосування сучасних підходів до формування видаткової частини місцевих бюджетів та підвищення ефективності процесу децентралізації управління акумульованими в бюджеті фінансовими ресурсами;

- підвищення адекватності системи регулювання міждержавних відносин та ефективності надання міждержавних трансфертів;

- здійснення середньо- та довгострокового планування місцевих бюджетів;

- проведення кількісної та якісної оцінки на всіх етапах виконання місцевого бюджету.

- посилити превентивні заходи, посилити моніторинг порушень бюджетного законодавства та чітко визначити відповідальних за кожен напрямок реалізації бюджетної політики на місцевому рівні [9].

Тому варто зазначити, що реформа децентралізації позитивно вплинула на розвиток місцевих фінансів, оскільки спонукала місцеві громади акумулювати власні

фінансові ресурси для розвитку інфраструктури. Реалізація запропонованих заходів дозволить набути фінансової незалежності місцевих бюджетів та ефективно використовувати наявні в адміністративній сфері фінансові ресурси в умовах бюджетної децентралізації.

Таким чином, фіскальна децентралізація відкриває важливі перспективи для забезпечення спроможності органів місцевого самоврядування самостійно управляти фінансовими потоками на своїх територіях, посилюючи роль жителів і заохочуючи мешканців впливати на процес прийняття та впровадження. Приймати рішення, спрямовані на посилення свого впливу. умови соціально-економічного розвитку громади. Одним із пріоритетів фіскальної децентралізації є пошук достатніх фінансових ресурсів для повного забезпечення фінансової самостійності місцевих бюджетів України. Розпорядження місцевими бюджетами має дотримуватись виконання повноважень щодо виконання всіх завдань і програм регіонального розвитку. А це можливо, якщо дохідна частина місцевого бюджету відповідає всім потребам і напрямкам видатків місцевого самоврядування.

В умовах фінансово-економічної нестабільності, яка нині панує в Україні, реформування дохідних джерел місцевих бюджетів необхідно проводити в рамках діючої податкової системи. Для підвищення фінансової спроможності органів місцевого самоврядування необхідно передбачити як удосконалення чинного податкового законодавства, так і перерозподіл джерел надходжень між рівнями бюджетної системи. Метою реформи розподілу податкових надходжень є не максимізація частки доходів у місцевих бюджетах, а її збалансування з видатковими зобов'язаннями місцевої влади. Він також підкреслює необхідність переглянути види доходів, до яких місцеві органи влади продовжують мати доступ.

Основою самостійних доходів місцевих бюджетів мають бути місцеві податки. Чинні місцеві податки не в повній мірі виконують свою регулюючу функцію. Експертні дослідження показують, що хоча між доходами місцевих бюджетів і ВРП існує пряма пропорційна залежність, між показниками зростання місцевих податків і

зборів і регіональною валовою доданою вартістю немає. ми це довели. Існуюча неоднорідність (неоднорідність) регіональної бази оподаткування виключає можливість створення оптимального переліку місцевих податків і зборів і, отже, необхідність їх диференціації. Місцеві податки можна оптимізувати за рахунок повного включення податків на доходи фізичних осіб і податків на бізнес (ліцензії та роялті), які тепер враховуються при визначенні трансфертів між домогосподарствами.

Розглядається низка заходів та змін щодо збільшення доходів місцевих бюджетів України.

Покращення систем адміністрування податків: важливо розробити ефективні механізми збору податків та управління їх сплатою. Це може включати автоматизацію процесів збору податків, покращення моніторингу та контролю платників податків, а також спрощення податкових процедур для компаній. Ефективне податкове управління може запобігти податковим ухиленням, ухиленням від сплати податків і заниженню доходів, допомогти уряду збирати всі вже передбачені законом податки, уникнути незаконних збитків, захистити громадян і забезпечити комплексне оподаткування бізнесу. Ця система гарантує, що всі платники податків належним чином зареєстровані в податковій системі та сплачують внески до місцевих бюджетів. Крім того, ефективна система адміністрування податків забезпечує ефективний моніторинг дотримання податкових зобов'язань, включаючи моніторинг і перевірку платників податків, а також забезпечує ефективні механізми розслідування та переслідування порушень податкового законодавства. Вдосконалення управління рухом платників податків, що сприяє виявленню нерівномірностей у розподілі бюджетних ресурсів і забезпечують більш ефективно їх використання.

Сприяння розвитку місцевого бізнесу та залученню інвестицій сприяє збільшенню доходів. Цього можна досягти шляхом створення сприятливого бізнес-середовища, спрощення процедур реєстрації та ліцензування бізнесу, залучення

інвестиційних проєктів та розвитку інфраструктури. Розвиток місцевого бізнесу стимулює економічне зростання та збільшує обсяги виробництва та послуг на місцевому рівні. Це збільшує суму податків, які повинні сплачувати компанії, наприклад податок на прибуток, податок на майно та податок на багатство. Інвестиції також мають свої переваги, а залучення інвестицій до місцевих підприємств впливає на розвиток і розширення виробничих потужностей, покращення інфраструктури та інноваційні проєкти на місцевому рівні. Це створює сприятливі умови для розвитку бізнесу, підвищує конкурентоспроможність місцевих компаній і призводить до збільшення зайнятості на місцевому рівні. В результаті зростуть доходи мешканців, зменшиться безробіття та зросте споживчий попит. Підвищений споживчий попит стимулює розвиток бізнесу та зростання продажів товарів і послуг, що призводить до збільшення податкових надходжень.

Підвищення ефективності витрат: Аналіз бюджетних програм і витрат допомагає виявити можливості скорочення непродуктивних витрат і оптимізувати політику витрат. Важливим аспектом ефективного використання ресурсів є також прозорість та моніторинг використання бюджетних коштів. Більша прибутковість в Україні може мати значний вплив на розвиток країни. Зменшення непродуктивних витрат та оптимізація бюджетних програм вивільняє фінансові ресурси, які можна перерозподілити на такі пріоритетні сфери, як освіта, охорона здоров'я, інфраструктура та соціальна допомога. Це сприятиме зміцненню людського капіталу, розвитку економіки та покращенню якості життя людей.

Досягнення цієї мети вимагає посилення моніторингу та аудиту витрат для виявлення корупції та недбалості. Це сприятиме посиленню прозорості, підвищить відповідальність посадових осіб та покращить використання бюджетних коштів. Такі заходи сприятимуть зміцненню довіри в суспільстві та підвищенню ефективності управління. Крім того, скорочення непродуктивних видатків може залучити інвестиції та розвиток місцевого бізнесу, що, у свою чергу, може збільшити

надходження до місцевих бюджетів. Оптимізація бюджетних програм також сприяє більш ефективному використанню ресурсів та зменшенню перевитрат.

Підсумовуючи, підвищення ефективності витрат та посилення контролю над ними є важливими кроками для забезпечення сталого розвитку України. Це може позитивно вплинути на економіку та життя людей, підвищити довіру в суспільстві та зміцнити державне управління.

Розвиток місцевих податків: застосування більш комплексного місцевого податку могло б стимулювати зростання доходів місцевих бюджетів. Наприклад, запровадження місцевих податків на нерухоме майно, землю, транспортні засоби та туристичну діяльність сприятиме розширенню бази доходів. Розвиток місцевих податків може позитивно вплинути на місцеві бюджети в Україні з різних причин, включаючи збільшення доходів, покращення фінансової незалежності, сприяння економічному розвитку та розширення податкової спроможності органів місцевого самоврядування. Запровадження нових місцевих податків або підвищення існуючих податкових ставок збільшує надходження до місцевих бюджетів і забезпечує більше ресурсів для розвитку та потреб громади. Більша фіскальна автономія дозволяє місцевим бюджетам стати менш залежними від фінансування центрального уряду та бути більш гнучкими у реагуванні на місцеві потреби та пріоритети. Розвиток місцевих податків створює стимули для розвитку місцевого бізнесу, може залучати інвестиції та сприяти економічному розвитку регіону. Розширення ролі міського податку дозволить місцевій владі розширити податкову спроможність та збільшити інвестиції у пріоритетні сфери, сприяючи покращенню якості життя мешканців.

Посилення фінансової незалежності місцевих бюджетів: зміцнення фінансової незалежності муніципальних бюджетів може сприяти зростанню доходів. Цього можна досягти шляхом перегляду фіскальних правил і розподілу податкових надходжень між центральними та місцевими органами влади. Україна зараз стикається з багатьма соціально-економічними викликами. Одним із найважливіших завдань є підвищення рівня життя населення, досягнення якого можливо шляхом

посилення фінансової самостійності місцевих бюджетів. Посилення фінансової незалежності місцевих бюджетів має кілька позитивних наслідків для України. По-перше, це збільшує надходження до місцевих бюджетів та забезпечує розвиток та врахування потреб місцевої громади. По-друге, органи місцевого самоврядування стануть більш фінансово незалежними від центрального уряду. По-третє, це може стимулювати економічний розвиток, залучати інвестиції в регіон і таким чином сприяти покращенню якості життя місцевих жителів. По-четверте, розширити фінансову спроможність органів місцевого самоврядування інвестувати в такі пріоритетні сфери, як освіта, охорона здоров'я та соціальна підтримка.

Тому посилення фінансової самостійності місцевих бюджетів має великий потенціал для покращення соціально-економічного розвитку України та підвищення якості життя населення.

Розвиток систем електронних платежів та електронного управління: запроваджуючи системи електронних платежів та електронного управління, можна підвищити ефективність збору, спростити податкові процедури та підвищити точність бухгалтерського обліку. Це зменшує ризик корупції та збільшує прибутки. Розвиток електронних платежів та систем електронного управління в Україні дає значні переваги. Ці переваги включають зручність і швидкість платежів, зниження рівня корупції, економічну ефективність, прозорість і доступність, а також збільшення надходжень до місцевих бюджетів. Електронні платіжні системи дозволяють здійснювати платежі, не йдучи в офіс і не стоячи в черзі. Цифрові транзакції також залишають електронний слід, зменшуючи ризик корупції та недобросовісної поведінки. Автоматизація процесу збору та обробки фінансової інформації підвищує ефективність і зменшує витрати та помилки. Прозорий обмін фінансовою інформацією забезпечує доступність інформації для учасників і полегшує управління фінансами. Крім того, розвиток електронних платіжних систем сприятиме збільшенню надходжень до місцевих бюджетів за рахунок ефективнішого збору платежів та покращення управління платежами.

Підвищення податкової обізнаності: Просвітницькі та інформаційні кампанії щодо податкової обізнаності сприяють точним і своєчасним податковим платежам громадськості. Підвищення обізнаності та підзвітності громадськості може позитивно вплинути на збільшення податкових надходжень. Враховуючи ці фактори, важливо розробити та реалізувати комплексну стратегію, спрямовану на збільшення доходів місцевих бюджетів. По-перше, це збільшує податкові зобов'язання громадян, а отже, і державні доходи. Це також допомагає зменшити корупцію та незаконне ухилення від сплати податків. Нарешті, підвищена податкова обізнаність допоможе громадянам краще зрозуміти, як їхні податки використовуються для підтримки розвитку країни та різних сфер, таких як освіта, охорона здоров'я та інфраструктура. Загалом підвищення податкової обізнаності громадян сприятиме стабільності та розвитку країни.

3.2. Впровадження оперативного управління місцевими бюджетами в умовах децентралізації

Одним із найважливіших чинників національної стабільності є здатність оперативно реагувати на ризики в економічному, політичному та соціальному середовищі та забезпечувати оперативний контроль за процесами реалізації державної, регіональної та місцевої політики. , сильна бюджетно-податкова система. Ця програма не лише забезпечить подолання кризового явища в країні, а й використає можливості для підвищення національної конкурентоспроможності та покращення якості виконання національних функцій.

Реалізація реформи місцевого самоврядування спрямована на посилення зусиль науковців і практиків щодо оновлення теоретичних і практичних засад фінансових елементів управління ресурсами місцевих бюджетів, особливо з точки зору адміністративного фінансування та оперативного управління. Є потреба. Кошти, тимчасово вивільнені з місцевих бюджетів. Він є одним із найважливіших

елементів муніципальної фінансової політики і спрямований на розробку шляхів стабілізації місцевої економічної діяльності в короткостроковій перспективі та сприяння економічному зростанню окремих регіонів і держави в цілому.

Реформа місцевого самоврядування в Україні ґрунтується на тому, що органи місцевого самоврядування повинні мати не лише право на фінансову підтримку своєї діяльності, а й широкий спектр можливостей. Місцева бюджетна політика в умовах децентралізації має інтегрувати інтереси органів місцевого самоврядування щодо можливості розширення фінансової бази з метою збільшення місцевих бюджетів, бізнесу та доходів мешканців. Стратегічні пріоритети політики встановлюються виходячи з потреб розвитку громади щодо формування економічної та соціальної інфраструктури, створення сприятливого бізнес-середовища, посилення конкурентоспроможності, залучення додаткових фінансових ресурсів для покриття місцевих бюджетів тощо.

Зазначається, що функція безпосереднього оперативного контролю за рухом готівки місцевих бюджетів наразі залишається на центральному рівні державної влади і покладається, зокрема, на центральні органи виконавчої влади, що реалізують політику держави у сфері фінанси - Фінансова служба України Реалізація здійснюється в рамках концепції ЄКР.

Незважаючи на те, що органи місцевого самоврядування отримали право самостійно обирати установу (у складі Держдержслужби чи банківської установи), яка розпоряджається бюджетом розвитку та доходами бюджетних установ, на практиці понад 90% ресурсів місцевих бюджетів залишається в управлінні. Це створює перешкоди для вдосконалення процесу оперативного управління грошовими потоками місцевих бюджетів, свідчить про те, що залежність органів місцевого самоврядування від рішень центральних органів влади залишається високою, та перешкоджає повноцінній реалізації децентралізації.

Зараз в Україні впроваджується концепція ЄКР. Це рахунок, відкритий Центральним банком України в Національному банку України для обліку коштів та

для розрахунку в системі електронних платежів Національного банку України, яка консолідує кошти державного та міських бюджетів, загальнообов'язкового державного соціального страхування та пенсійних фондів, а також кошти інших замовників, що обслуговують Мінфін відповідно до закону. Ця концепція дає змогу отримувати вичерпну інформацію про стан державного та місцевих бюджетів у режимі реального часу та дає можливість оперативно реагувати на зміни соціально-економічної ситуації держави на макро- та макрорівнях. Швидка мобілізація коштів, що знаходяться на рахунках ДБР протягом дня, та їх використання для фінансування видатків бюджету та інших фінансових операцій забезпечить більш ефективне використання наявних фінансових ресурсів.

Окрім позитивних моментів імплементації ЄКР, на тлі децентралізації влади в Україні спостерігався опір центральних органів державної влади реалізації права органів місцевого самоврядування розпоряджатися залишками коштів. Місцеві бюджети та їх розміщення на фінансових ринках стають все більш важливими для отримання додаткових доходів для фінансування програм місцевого розвитку. Існує кілька основних причин такої поведінки.

Політична влада характеризується небажанням зменшувати вплив центральних органів державної влади на формування місцевої політики та реалізацію ініціатив місцевих (регіональних) політичних еліт.

Соціально-економічні проблеми полягають у застосуванні практики кредитування видатків з державного бюджету в ЄКР для підриву доходів місцевих бюджетів, що дозволяє органам місцевого самоврядування фінансувати як захищені статті видатків, так і видатки розвитку. Це позбавляє їх можливості залучати для цього додаткові кошти.

Наразі зміни до закону про реформу міжбюджетних відносин частково вирішили проблему компенсації нестачі коштів загального та спеціального фондів держбюджету за рахунок коштів ЄКР, але фактично місцевих бюджетів і досягнуто вартість фінансування вищими навчальними закладами. Чого можна досягти,

надаючи платні послуги? Проте аспект проблеми є статичним і посилюється наприкінці фінансового року, коли необхідно звітувати про своєчасне виконання планових показників у видатковій частині державного бюджету.

Примусове тимчасове вилучення коштів субвенції з коштів місцевих бюджетів та бюджетних вишів від надання платних послуг для фінансування видатків державного бюджету передбачено постановою Ради Міністрів України. «Про затвердження Порядку тимчасового розміщення коштів субвенції» та «Тимчасово державним банківським установам вільного бюджетного господарства університетам і спеціалізованим інститутам», «Кошти, отримані за надання платних послуг» [8]. Положеннями цих постанов встановлено обов'язок повернути певні кошти до ЄКР до 21 грудня поточного року. Водночас збитки зазнають місцеві бюджети та виші. У вигляді відмови від процентів від тимчасового внесення вільних коштів на депозит.

Наприклад, у грудні 2018 року з ЄКР було примусово виведено 12,2 млрд грн коштів, розміщених органами місцевого самоврядування на банківських рахунках бюджетної сфери, і 2,5 млрд грн коштів вищих навчальних закладів. При цьому залишок фонду ЄКР на 1 січня 2019 року становив лише 9,8 мільярда гривень. Враховуючи нерозбірливість органів місцевого самоврядування щодо зарахування коштів на депозитні рахунки банківських установ та низьку якість оперативного управління наявними фінансовими ресурсами, до державного бюджету на кінець 2018 року було закладено кошти місцевих бюджетів та фондів. ВНЗ зазнали збитків на суму близько 20 мільярдів гривень, останнім, за нашими підрахунками, понад 500 мільйонів гривень.

У 2019 році у зв'язку з відсутністю в ЄКР коштів для обліку видатків державного бюджету Радою Міністрів України прийнято рішення про тимчасове зарахування вільних коштів із загального фонду міського бюджету на депозитні рахунки банківських установ. Вжито заходів щодо тимчасового припинення роботи. державний сектор економіки. Такі рішення обмежують право місцевої влади на вільне розпорядження коштами місцевих бюджетів, що призвело до утримання у

2019 році дохідної складової понад 2 мільярди гривень (за нашими підрахунками). Схожа ситуація була у грудні 2019 року, коли місцеві бюджети та кошти ВНЗ були примусово інтегровані до ЄКР. Тоді сума погашення перевищила 10,1 млрд грн, а на 1 січня 2020 року залишок ЄКР становив лише 17,5 млрд грн.

Станом на 1 грудня 2020 року на депозитних рахунках банківських установ як тимчасово вільні кошти місцевих бюджетів та вищих навчальних закладів обліковано 11,9 мільярда гривень. Станом на 1 січня 2021 року залишок ЄКР становив лише 12 млрд грн, що фактично дорівнювало примусово повернутим до ЄКР коштів місцевих бюджетів, закладів освіти, вищої та професійно-технічної освіти. Це підтверджує безоплатність і регулярність фінансування видаткової частини державного бюджету та збитковості бюджетів органів місцевого самоврядування та вищих і професійно-технічних навчальних закладів.

Порівняльний аналіз залишків коштів ЄКР на кінець 2020 року та показників відповідної дати 2019 року свідчить про негативну тенденцію стійкого невиконання показників видаткової частини державного бюджету в умовах ситуаційних перешкод. Таким чином, на 1 вересня 2020 року ЄСВ становив 45,7 млрд грн (на 1 вересня 2019 року – 61,8 млрд грн). На 1 жовтня 2020 року – 21,3 млрд грн (на 1 жовтня 2019 року – 61,6 млрд грн). На 1 листопада 2020 року – 15,2 млрд грн (на 1 листопада 2019 року – 53,1 млрд грн), на 1 грудня 2020 року – 19,7 млрд грн (на 1 грудня 2020 року – 55 млрд грн) [3] . У різні дні листопада та грудня 2020 року залишки коштів загалом зменшилися на суму до 8 мільярдів гривень, що відповідає середньодобовій потребі в коштах для покриття видатків державного бюджету за рік.

У зв'язку з відсутністю коштів на покриття видатків держбюджету у 2020 році у вересні 2019 року була створена черга на оплату та перераховано ЄСВ у картотеку. Зауважимо, що такої критичної ситуації не було з 2013 року. І його виникнення є фактором, який негативно впливає на соціально-економічне становище країни. Таке загострення впливу відбувається на тлі ситуації глобальної пандемії КОВІД-19,

війни в країні та необхідності запровадження обмежень у веденні господарської діяльності, що призвело до збитків підрозділів, працівників та державного та місцевих бюджетів.

Розслідування нашої роботи з ЕКР показує, що затримки платежів відбуваються 20 і 30 грудня кожного року і лише за низькопріоритетними статтями витрат (фінансування будівельних проектів), такими як інвестиції, ремонт доріг і будівель. Слід зазначити, що процес фінансування цих видатків несе в собі високий корупційний ризик. Прикладом може бути ситуація, коли згідно з підписаним законом про завершені роботи та екстрене фінансування наприкінці фінансового року ці капітальні роботи будуть завершені лише в січні-лютому наступного року, але видатки ще не завершені. Бюджету цього року потрібно дотримуватися, оскільки є велика ймовірність, що ці статті витрат не будуть включені в бюджет наступного року.

Відсутність доходів держбюджету підтверджує той факт, що сума митних платежів до загального фонду склала 297 млрд грн, що на 8,8% менше планового показника на 2020 рік. Невеликою перевагою є залишок на рахунку. Йдеться про кредити та гранти, надані країні в рамках співпраці з Міжнародним валютним фондом, ЄС та іншими кредиторами, таким чином було надано кошти РНБО в іноземній валюті на суму 58,7 млрд грн.

Тому проблема постійної нестачі коштів на покриття видаткової частини державного бюджету полягає не стільки в наслідках пандемії ковід-19 та війні в Україні, скільки в системній незбалансованості бюджетної політики в Україні. Крім порогових значень дефіциту державного бюджету (246,6 млрд ієн або 5,5% від прогнозного ВВП) і гарантованого державою боргу (350,5 млрд ієн або 7,8% від прогнозного ВВП), закон України встановлює «державний бюджет Україна» який являє собою надто оптимістичний прогноз темпів зростання доходної складової на 6,1% порівняно з переглянутими показниками, запланованими на 2024 рік. Це

збільшення підтверджується очікуваним темпом зростання реального ВВП на 4,6% і виправданим темпом зростання середньомісячної заробітної плати.

Крім того, ми припускаємо, що значну частину видатків у 2024 році неможливо профінансувати через брак коштів ЄКР, що збільшить навантаження на видаткову частину державного бюджету у 2023 році. У 2021 році відшкодування ПДВ було суттєво затримано, а тепер перенесено на перший квартал 2022 року. Це знову створить ситуацію, коли вузькі місця ліквідності у фінансуванні державного бюджету покриватимуться за рахунок коштів бюджетних установ ЄКР.

Висновки до розділу 3

1. Повна децентралізація влади може покращити ситуацію не лише у сфері виконання місцевих бюджетів, а й у сфері формування та розподілу доходів місцевих бюджетів. Децентралізація розширює потенціал розвитку та економічну незалежність об'єднаних органів місцевого самоврядування. Децентралізація та зміцнення фінансової спроможності інтегрованих муніципальних бюджетів пропонують можливості для сталого розвитку муніципалітетів. Важливим кроком на шляху зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів є розширення повноважень органів місцевого самоврядування щодо встановлення податків і зборів. Це означає, що органи місцевого самоврядування повинні мати право самостійно встановлювати ставки податків і зборів на своїй території. Крім того, важливо створити багатоканальну систему бюджетування. Це означає, що кожен рівень системи домогосподарства повинен мати свій власний фіксований дохід. Цей дохід має бути достатнім для виконання функцій і обов'язків, покладених на кожен рівень влади. Це означає, що місцеві органи влади повинні мати доступ до достатнього фінансування, яке відповідає їхнім потребам і повноваженням для забезпечення розробки та реалізації різноманітних програм і проектів. Такий підхід допомагає розподілити фіскальну відповідальність між різними рівнями влади та сприяє ефективному

використанню ресурсів на місцевому рівні. Одним із головних завдань бюджетної децентралізації є забезпечення достатніх ресурсів місцевих бюджетів, що забезпечує місцеву фінансову незалежність у рамках загальної бюджетної системи.

2. Пропонуємо, на законодавчому рівні вирішити проблему надання кредитів в ЄКР для покриття розривів ліквідності загального та спеціального фондів державного бюджету за рахунок тимчасово вивільнених коштів місцевих фондів. Збір коштів ЄСВ на поворотній основі має також запроваджуватися на платній основі для покриття тимчасової нестачі ліквідності в місцевих бюджетах та забезпечення середньострокового фінансування місцевих бюджетів. Це дозволить підвищити ефективність формування політики місцевих бюджетів загалом та використання та управління коштами місцевих бюджетів зокрема. Такі пропозиції відповідають принципам децентралізації та кредитоспроможності та стимулюють органи місцевого самоврядування максимально використовувати наявні резервні кошти для покриття дохідної частини місцевих бюджетів, тим самим мобілізуючи відповідальність за ефективне використання ресурсів. Крім того, це дозволить уникнути взаємного порушення центральними органами державної влади та органами місцевого самоврядування права на вільне розпорядження власними ресурсами, тим самим покращуючи міжбюджетні відносини в Україні.

ВИСНОВКИ

1. Розвитку місцевих бюджетів в Україні передувал складний процес становлення української фінансової системи. Лише після здобуття незалежності, Україна змогла розбудувати власну економічну систему. Проте всі ці процеси відбувалися в форсованих і прискорених умовах, а більшість законодавчих заходів були неефективними і суперечливими. Крім того, фінансова система мала риси планової економіки і не була пристосована для розвитку місцевих бюджетів. Тому для вирішення проблем, пов'язаних із соціально-економічним розвитком місцевого самоврядування, було розпочато та активно впроваджується адміністративна та регіональна реформи, основними складовими яких є децентралізація місцевих бюджетів та реформування правової системи.

2. Місцеві бюджети сприяють фінансовій незалежності розвитку органів місцевого самоврядування в Україні та визначають ефективність їх впливу на розвиток економічного потенціалу регіонів. Місцеві бюджети допомагають визначити ефективність фінансування інвестиційних проектів на місцевому рівні та результативність місцевого самоврядування. Однією з найважливіших функцій місцевого бюджету є створення фондів коштів, які формують фінансову основу діяльності органів місцевого самоврядування. Місцеві бюджети також слугують для розподілу та використання коштів між різними секторами економіки. Водночас через місцевий бюджет здійснюється управління фінансово-господарською діяльністю підприємств і організацій, які підпорядковані місцевій владі.

3. За результатами оцінки запропоновано рекомендації щодо підвищення ефективності формування місцевих бюджетів. Запропонований підхід визначає ключові напрями вдосконалення управління місцевими фінансами. Це забезпечення балансу фінансових інтересів суб'єктів господарювання, удосконалення механізмів взаємодії між суб'єктами господарювання та розробка методичного інструментарію оцінки управління місцевими бюджетами. Системний та комплексний підхід до

теоретичних положень управління місцевими фінансами, відображення процесів та їх змісту сприяє більш повному розумінню цього явища. Виявлення неузгодженостей у процесі формування муніципальних бюджетів сприяє прийняттю та реалізації більш якісних управлінських рішень у цій сфері. Запропонована концепція управління муніципальними фінансами, яка базується на узгодженні фінансових інтересів, в подальшому може слугувати основою для подальшої розробки методичних положень та інструментів управління місцевими фінансами на засадах соціального партнерства з метою підвищення ефективності такого управління.

4. Аналіз дохідної складової місцевих бюджетів показує, що більшість показників станом на 24 лютого 2022 року мають досить позитивні результати. Хоча ситуація з надходженнями виглядає кращою, ніж до війни, цей результат зумовлений значним скороченням планового фінансування видатків на окупованих територіях і в районах активних бойових дій. Частка неоподатковуваних доходів становила 3,6% у 2022 році та 4,65% у 2021 році. До трансфертів додали нові статті субсидій, статті субсидій значно скоротили, а держави зосередилися на задоволенні основних потреб. Або для оптимізації доходів місцевих бюджетів податкова система, що формує місцеві бюджети, має стати інструментом стимулювання підприємницької діяльності, планування та прогнозування економічного розвитку. Місцеве оподаткування має стати реальним інструментом впливу органів місцевого самоврядування та муніципалітетів на економічну діяльність та якість життя своїх жителів. При створенні ефективної системи місцевого оподаткування в Україні необхідно врахувати досвід розвинутих країн світу та глибше теоретично обґрунтувати розробку проектів податкової реформи на законодавчому рівні.

5. Залишається високий ризик для фінансової стійкості бюджету. Тому, незважаючи на дії влади в рамках нормативно-правових та податкових правил щодо забезпечення необхідних коштів місцевих бюджетів, органи місцевого самоврядування вживають заходів щодо оптимізації місцевих фінансів та реалізують

проекти ревіталізації та розселення, створення нових робочих місць, залучення інвесторів, інвентаризація ресурсів регіону, пошук нових шляхів їх раціонального використання тощо.

6. За результатами дослідження запропоновано концептуальний підхід до оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів, а також проведено оцінку фінансової стійкості місцевих бюджетів на основі аналізу доходів і видатків бюджету. Зазначалося, що трансферти та податкові надходження на сьогодні займають важливе місце в структурі доходів місцевих бюджетів. У 2020-2022 роках фіскальна спроможність місцевих бюджетів зменшилася, що підтверджується показником дефіциту бюджету. Були розглянуті різні методи оцінки фінансової стабільності місцевих бюджетів. Це питання настільки актуальне, що необхідно виробити найбільш ефективний підхід до оцінки бюджетного потенціалу на перспективу. Що стосується оцінки фінансової стійкості та самостійності місцевих бюджетів, то найбільш ефективними підходами є розрахунок кількісних показників бюджету та аналіз економічного, соціального та фінансового стану громади. Ефективність механізму оцінки ефективності бюджетного планування щодо визначення рівня фінансової стійкості підтверджується розрахунками місцевого бюджету.

7. Повна децентралізація влади може покращити ситуацію не лише у сфері виконання місцевих бюджетів, а й у сфері формування та розподілу доходів місцевих бюджетів. Децентралізація розширює потенціал розвитку та економічну незалежність об'єднаних органів місцевого самоврядування. Децентралізація та зміцнення фінансової спроможності інтегрованих муніципальних бюджетів пропонують можливості для сталого розвитку муніципалітетів. Важливим кроком на шляху зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів є розширення повноважень органів місцевого самоврядування щодо встановлення податків і зборів. Це означає, що органи місцевого самоврядування повинні мати право самостійно встановлювати ставки податків і зборів на своїй території. Крім того, важливо створити

багатоканальну систему бюджетування. Це означає, що кожен рівень системи домогосподарства повинен мати свій власний фіксований дохід. Цей дохід має бути достатнім для виконання функцій і обов'язків, покладених на кожен рівень влади. Це означає, що місцеві органи влади повинні мати доступ до достатнього фінансування, яке відповідає їхнім потребам і повноваженням для забезпечення розробки та реалізації різноманітних програм і проектів. Такий підхід допомагає розподілити фіскальну відповідальність між різними рівнями влади та сприяє ефективному використанню ресурсів на місцевому рівні. Одним із головних завдань бюджетної децентралізації є забезпечення достатніх ресурсів місцевих бюджетів, що забезпечує місцеву фінансову незалежність у рамках загальної бюджетної системи.

8. Пропонуємо, на законодавчому рівні вирішити проблему надання кредитів в ЄКР для покриття розривів ліквідності загального та спеціального фондів державного бюджету за рахунок тимчасово вивільнених коштів місцевих фондів. Збір коштів ЄСВ на поворотній основі має також запроваджуватися на платній основі для покриття тимчасової нестачі ліквідності в місцевих бюджетах та забезпечення середньострокового фінансування місцевих бюджетів. Це дозволить підвищити ефективність формування політики місцевих бюджетів загалом та використання та управління коштами місцевих бюджетів зокрема. Такі пропозиції відповідають принципам децентралізації та кредитоспроможності та стимулюють органи місцевого самоврядування максимально використовувати наявні резервні кошти для покриття дохідної частини місцевих бюджетів, тим самим мобілізуючи відповідальність за ефективне використання ресурсів. Крім того, це дозволить уникнути взаємного порушення центральними органами державної влади та органами місцевого самоврядування права на вільне розпорядження власними ресурсами, тим самим покращуючи міжбюджетні відносини в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архипенко С.В., Голобородько Т.В. Сутність і види видатків місцевих бюджетів та конституційні права органів місцевого самоврядування щодо їх здійснення. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 11. С. 132-137.
2. Балінський В. В. Реформа децентралізації влади в Україні: сучасний стан та перспективи подальшого впровадження. *Держава та регіони*. 2019. №2 4 (68). С. 63-69.
3. Барабаш Л.В., Ролінський О.В. Ефективність функціонування податкової системи України у площині бюджетів органів місцевого самоврядування. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. 2022. Вип. 101(2). С. 263-274. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/zhpumus_2022_101\(2\)__26](http://nbuv.gov.ua/UJRN/zhpumus_2022_101(2)__26)
4. Бюджетна система: підручник. За ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. К.: Центр учбової літератури, 2012. 871 с.
5. Бюджетний Кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2010. № 50-51. Ст. 572. URL: <https://zakon.rada.gov.Ua/laws/show/2456-17#Text>
6. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки : монографія / за заг. ред. І. Я. Чугунова. Київ : Глобус-Пресс, 2018. 354 с.
7. Василик О. Д. Бюджетна система України: підручник. Київ, 2018. 544 с.
8. Ватаманюк-Зелінська У.З., Підручняк К.П. Оцінка виконання місцевих бюджетів як основного джерела фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2022. № 12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2022_12_12
9. Вдовічен А.А., Вдовічена О.Г., Табенська Ю.В. Формування доходів місцевих бюджетів за умов бюджетної децентралізації. *Бізнес Інформ*. 2023. № 5. С. 187-195.

10. Виконання місцевих бюджетів 2020. Державний веб-портал бюджету для громадян. Open budget. Міністерство фінансів України. URL : <https://openbudget.gov.ua/?month=12&year=2020&budgetType=LOCAL>.
11. Виконання місцевих бюджетів 2021. Державний веб-портал бюджету для громадян. Open budget. Міністерство фінансів України. URL : <https://openbudget.gov.ua/?month=12&year=2021&budgetType=LOCAL>.
12. Виконання місцевих бюджетів 2022. Державний веб-портал бюджету для громадян. Open budget. Міністерство фінансів України. URL : <https://openbudget.gov.ua/local-budget?id=26000000000>.
13. Власюк Н. І., Мединська Т. В., Мельник М. І. Місцеві фінанси: навчальний посібник. Київ, 2019. 328 с.
14. Возняк Г.В., Коваль В.М. Видатки місцевих бюджетів через призму війни в Україні. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2022. Вип. 2. С. 9-14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2022_2_4
15. Волкова В. В., Волкова Н. І. Місцеві фінанси. Навчальний посібник. Вінниця: Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2022. 105 с.
Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с.
16. Гуменна Ю.Г., Стороженко Д.В. Система формування бюджетів місцевих рівнів: теоретичні аспекти, тенденції та перспективи розвитку. *Вісник Сумського державного університету. Серія: Економіка*. 2021. № 3. С. 222-233. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VSU_ekon_2021_3_27
17. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/?month=9&year=2022&budgetType=LOCAL>
18. Дедушев І. В. Формування бюджетного процесу на місцевому рівні: зарубіжний досвід. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2023. Вип. 79(2). С. 55-63. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2023_79\(2\)__10](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2023_79(2)__10)

19. Дідур С.В., Глухова В.І., Водолазська О.І. Формування податкових доходів місцевого бюджету на основі кореляційно-регресійного аналізу. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: Економічні науки. 2022. № 10. С. 148-152. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjie_2022_10_21
20. Європейська хартія місцевого самоврядування: Міжнародний документ від 15.10.1985. URL: https://zakon.rada.gov.Ua/laws/show/994_036#Text.
21. Єрмоменко А.О. Місцеві бюджети у системі фінансового забезпечення територіальних громад. *Економічний вісник університету*. 2023. Вип. 57. С. 132-137. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2023_57_20
22. Єфремова І. І. Місцеві бюджети та бюджети місцевого самоврядування: проблеми правового визначення. *Форум права*. 2019. №2 1. С. 157-161.
23. Західна О.Р., Беднарчук В.В., Млінцова А.О. Особливості місцевих бюджетів в умовах децентралізації бюджетної системи України. *Економіка, фінанси, право*. №12. 2020. URL : <http://efp.in.ua/uk/journal-article/543>
24. Західна О.Р., Бундз Н.Б. Аналіз дохідної частини місцевих бюджетів України в умовах воєнного стану. *Молодий вчений*. 2022. № 12. С. 84-91. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2022_12_18
25. Зілінська А.С. Управління місцевими бюджетами на основі узгодження фінансових інтересів. *Теорія та практика державного управління*. 2018. Вип. 2. С. 161-167. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trpu_2018_2_26
26. Зянько В. В., Єпіфанова І. Ю. Фінансовий аналіз та звітність: Практикум. Вінниця: ВНТУ. 2018. 83 с.
27. Карпенко М. Ю. Формування доходів місцевих бюджетів у країнах Європейського Союзу. *Бізнес Інформ*. 2023. № 8. С. 53-64.
28. Кириленко О., Малиняк Б., Письменний В., Русін В. Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади. Київ: ТОВ ПІДПРИЄМСТВО ВІ ЕН ЕЙ. 2015. 396 с. URL: <https://auc.org.ua/sites/default/files/library/2finlweb.pdf>.
29. Кравченко В. І. Місцеві фінанси України: підручник. Київ, 2019. 386 с.

- 30.Лещух І.В. Доходи місцевих бюджетів в умовах війни: трансформація структури та перспективи подальшого формування. *Бізнес Інформ*. 2022. № 4. С. 74-82. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2022_4_11
- 31.Лисяк Л. В., Качула С. В., Біневич Ю. О. Зміни доходів та видатків місцевих бюджетів в процесі фінансової децентралізації : досвід ЄС в українських реаліях. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 1. С. 22-29.
- 32.Лопушинський І.П., Козир О.В., Кучма А.А. Деякі аспекти формування та реалізації фінансово-бюджетної політики на місцевому рівні в умовах правового режиму воєнного стану. *Вісник Херсонського національного технічного університету*. 2022. № 4. С. 146-153. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhdtu_2022_4_23
- 33.Луніна І. І. Місцеві бюджети України: пошук нових підходів до проведення реформ. *Економіка України*. 2016. № 3. С. 31-40.
- 34.Макогон В. Д. Бюджетна стратегія держави: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т. 2018. 364 с.
- 35.Механізми адміністративно-фінансової децентралізації: світові практики та напрямки їх імплементації в Україні: наукова доповідь. наук. редактор І. З. Сторонянська. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», 2018. 106 с.
- 36.Мозолюк-Боднар Л. М. Історично-правові засади розвитку місцевих бюджетів. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2020. № 3. С. 13-17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drp_2020_3_4
- 37.Молодченко Т.Г. Формування бюджетної системи України: історичний аспект. URL : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/apdu/2010-2/ doC2Z06.pdf>
- 38.Набатова Ю.О., Ус Т.В. Формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації фінансових ресурсів. *Ефективна економіка*. 2015. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4100>.

- 39.Надал С., Спасів Н. Доходи місцевих бюджетів у контексті децентралізації в Україні. *Вісник THEU*. 2016. № 2. С. 102-112.
- 40.Наказ Міністерства фінансів України від 06.01.2022 №1. URL: <https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%9D%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B7%201.pdf>.
- 41.Наповнення місцевих бюджетів під час воєнного стану: виявлення резервів та залучення додаткових джерел фінансування. *Громадський простір*. URL: <https://www.prostir.ua/?news=napovnennya-mistsevyh-byudzhativ-pid-chas-vojennoho-stanu-vyuvlennya-rezerviv-ta-zaluchennya-dodatkovyh-dzherel-finansuvannya>
- 42.Непочатенко О.О., Гузар Б.С., Пташник С.А. Актуальні проблеми наповнення місцевих бюджетів та їх видатки в умовах воєнного стану. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. 2022. Вип. 100(2). С. 382-391. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/zhpumus_2022_100\(2\)__39](http://nbuv.gov.ua/UJRN/zhpumus_2022_100(2)__39)
- 43.Нікітішин А. О. Основні напрями вдосконалення механізму податкового регулювання. *Ефективна економіка*. 2016. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4789>
- 44.Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL: <https://www.treasury.gov.ua> .
- 45.Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> .
- 46.Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL : <https://mof.gov.ua/uk>
- 47.Павленко О.П., Лагно О.О. Теоретичні аспекти формування місцевих бюджетів України. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія : Економічні науки*. 2021. № 2(1). С. 46-50. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpushk_2021_2\(1\)__10](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpushk_2021_2(1)__10)
- 48.Пасічний М. Д. Фінансова політика держави: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. 440 с.

- 49.Першко Л.О. Управління місцевими бюджетами в умовах фінансової децентралізації. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки.* 2020. № 4(2). С. 229-232. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2020_4\(2\)__41](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2020_4(2)__41)
- 50.Постанова про утворення та ліквідацію районів. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/196122.html>
- 51.Пугач Ю. В. Діагностика рівня фінансової децентралізації місцевих бюджетів на основі інтегрального оцінювання. *Приазовський економічний вісник.* 2021. Вип. 3. С. 92-97. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/priaev_2021_3_19
- 52.Раделицький Ю. Проблеми наповнення місцевих бюджетів в Україні в контексті фінансової децентралізації. *Світ фінансів.* 2017. № 2(51). С. 29-41.
- 53.Рудик Н. В. Програмно-цільове бюджетування на рівні місцевих бюджетів для сталого розвитку громад. *Інвестиції: практика та досвід.* 2023. № 11. С. 44-51.
- 54.Ситник Н.С., Іванейко О.Я. Аналіз надходжень до місцевих бюджетів під час війни. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука".* 2023. № 10. С. 24-30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2023_10_6
- 55.Смолінська С.Д., Скидан У.І. Стан фінансового забезпечення місцевих бюджетів. *Modern economics.* 2022. № 33. С. 110-116. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/modecon_2022_33_16
- 56.Сова О. Узгодженість формування та використання коштів місцевих бюджетів України з соціальними цілями повоєнного відновлення. *Демографія та соціальна економіка.* 2023. № 3. С. 54-78. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dse_2023_3_6
- 57.Чугунов І. Я. Бюджетна стратегія суспільного розвитку: монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. 532 с.
- 58.Чуркіна І. Є. Особливості розвитку місцевих бюджетів в умовах децентралізації в Україні. *Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка.* 2022. Т. 27, Вип. 2. С. 87-91. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_ekon_2022_27_2_16

- 59.Щур Р.І. Формування системи управління фінансами об'єднаних територіальних громад в Україні. *Вісник Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова. Серія «Економіка»*. 2018. Т. 23. Вип. 8 (73). С. 175-178.
- 60.Юрчишена Л.В., Томілова К.В. Оцінка фінансової стійкості місцевих бюджетів. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2021. Вип. 1. С. 98-109. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sxeebu_2021_1_18
- 61.Як змінились бюджети громад під час війни. *Економічна правда*. 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/11/7/693539/>